

Türkiye'nin Yunanistan'a Bakışında 6-7 Eylül 1955 Olaylarının Etkisi

The Impact of the Events of September 6-7, 1955 on Türkiye's View of Greece

Zehra Aslan¹

¹ Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Rize, Türkiye

Öz

Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlama amacı güden ENOSİS faaliyetleri, İngiltere'nin Kıbrıs'a geçici olarak el koyduğu 1878'den itibaren Rumların talepleriyle birlikte artmış ve bu amaç doğrultusunda Ada'daki faaliyetler sürdürülmüştür. Yunanistan'ın konuyu Birleşmiş Milletlere götürmesiyle dikkatini Kıbrıs'a çeviren Türkiye, Rumların Kıbrıs'ı Yunanistan'la birleştirmek için EOKA'nın temelini oluşturan silahlı eylemlere başlamasıyla 1954'ten itibaren sessizliğini bozmuş ve statükocu yaklaşımından vazgeçerek "Türk Tezi"ni ortaya koyup Ada üzerindeki haklarını dillendirmeye başlamıştır. Selanik'te Atatürk'ün evinde bomba patladığı haberiyle birlikte kitleler harekete geçip yağma hareketlerine girişmiştir. 6-7 Eylül (1955) Olayları, hem iç hem de dış siyasi gelişmeleri yönlendirirken Türkiye ve Yunanistan arasında ayrı bir krize neden olmuştur. Yunanistan bomba olayıyla ilgili önce İngiltere'yi, ardından da Türkiye'yi suçlamış ve Balkan Paketi ile NATO toplantılarına katılmak için bazı şartlar ileri sürmüştür. Türk hükûmeti ise uluslararası antlaşma ve bağitlara sadık kalıp sık sık sorumluluğun olmadığı ve gereken önlemlerin alındığı belirtilen 6-7 Eylül Olaylarının zararlarını gidermek, gerekirse bilgi verip kışkırtıcı tutuma karşı uyarıda bulunmak olarak yolunu belirlemiştir. Ağırlıklı olarak arşiv belgeleri ve DP ile TBMM tutanaklarından yararlanılarak hazırlanan bu çalışmada, Kıbrıs meselesi ortaya çıkana kadar Türkiye ile Yunanistan ilişkilerinin seyri, Türkiye'nin 6-7 Eylül Olaylarıyla birlikte Yunanistan'a bakışının değişimi ve bu durumun ikili ilişkilere etkisi incelenecektir.

Abstract

ENOSIS activities, increased with the demands of the Greeks as of 1878, and activities on the island continued in line with this purpose. Türkiye, which turned its attention to Cyprus after Greece took the issue to the United Nations, broke its silence when the Greeks started armed actions, which formed the basis of EOKA to unite Cyprus with Greece, abandoned its status quo approach and began to voice its rights over the island by putting forward the "Turkish Thesis". September 6-7 events shaped domestic and foreign political developments, it also caused a separate crisis between Türkiye and Greece. Greece blamed Britain and Türkiye for the bombing incident and put forward some conditions to participate in the Balkan Pact and NATO meetings. The Turkish government, on the other hand, which argued that the events were a systematic movement. The necessary measures were taken, to compensate for the damages of the Events of September 6-7 and warn against provocative attitudes if necessary. This study, examines the course of relations between Türkiye and Greece until the emergence of the Cyprus issue, the change in Türkiye's view of Greece after the Events of 6-7 September and the impact of this situation on bilateral relations.

Anahtar Kelimeler Türkiye • Yunanistan • Rumlar • Türkler • 6-7 Eylül Olayları

Keywords Türkiye • Greece • Greeks • Turks • Events of 6-7 September

“ Atıf | Citation: Aslan, Zehra. "The Impact of the Events of September 6-7, 1955 on Türkiye's View of Greece". *Türkiyat Mecmuası–Journal of Turkology*, 35, 1 (2025): 24–44. <https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.1639737>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Aslan, Z.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Zehra Aslan zehra_aslan2009@hotmail.com

Extended Summary

After the establishment of the Greek State, the hostility that had been built between the states due to the events of the Turkish-Greek War and the Balkan Wars in the last period of the Ottoman Empire and the Greek occupation during the War of Independence changed as of 1930, when the exchange problem was completely resolved, and instead a new process based on "friendship" originating from mutual concerns and interests began. The friendly relations continued until the mid-1950s, when the Cyprus issue became a priority, due to the agreements signed between the two countries, especially the Balkan Pact, mutual visits, Türkiye's support during the Second World War, the financial and military aid of the US to Türkiye and Greece after the war, the struggle against communism in line with common goals and, in connection with this, participation in the Korean War.

ENOSIS activities, which aimed to connect Cyprus to Greece, increased with the demands of the Greeks as of 1878, when England temporarily seized Cyprus, and activities on the island continued in line with this purpose. In response to these, the Turkish Cypriots carried out several activities, especially organizations and public meetings, and demanded support from Türkiye. Türkiye, which did not want its friendly ties with Greece to be damaged, tried to show a cautious attitude on this issue until Greece took the Cyprus issue to the United Nations.

Turkey, which turned its attention to Cyprus after Greece took the issue to the United Nations, broke its silence when the Greeks started armed actions, which formed the basis of EOKA to unite Cyprus with Greece, abandoned its status quo approach and began to voice its rights over the island by putting forward the "Turkish Thesis". While the Greeks contributed to the tension in relations between the two countries with their acts of terror and their press publications, especially after April 1955, Türkiye followed the developments in Cyprus and Greece with concern, and a new period in which anger would gradually prevail in the Turkish public opinion began.

Protests took place in an environment that became tense with mutual provocations, and on the eve of the rally to be held in Taksim, where extraordinary measures were taken beforehand, the masses were mobilized and looted following the news that a bomb had exploded at Atatürk's house in Thessaloniki. While the Events of September 6-7 shaped both domestic and foreign political developments, it also caused a separate crisis between Türkiye and Greece. Greece first blamed Britain and then Türkiye for the bombing incident and put forward some conditions to participate in the Balkan Pact and NATO meetings. In this context, Greece, trying to assume the role of the protector of Türkiye's Greek citizens who were harmed by the Events of September 6-7, sent notes to Türkiye, including the condition that the damages be compensated. Turkish government officials, especially President Celal Bayar and Prime Minister Adnan Menderes, initially adopted a cautious stance against this attitude of Greece, including banning the Martial Law Administration from speaking against Greece, and made statements that friendship with Greece should be maintained in line with common interests. While there were reactions from the opposition in Türkiye, the government also said in private meetings that Greece was pursuing an opportunistic policy. It was stated that the Greek governments acted in favor of their own public opinion and that a 40-page document accusing Türkiye was prepared.

After the heat of the events passed on the one hand, those who were deemed responsible were tried in the Martial Law Administrative Courts, and the damages were compensated, and on the other hand, the methods to be followed against Greece's attitude, which had begun to be characterized as "provocative", were determined. In this process, during which the opposition criticized the government for remaining passive, the Turkish government, which argued that the events were a systematic movement, determined its path as remaining loyal to international agreements and treaties, frequently stating that there was no responsibility and that the necessary measures were taken, to compensate for the damages of the Events of September 6-7 and to provide information and warn against provocative attitudes if necessary. In the interrogations in the September 6-7 Incidents Case, which was heard as a separate case in the High Court of Justice established in Yassıada after the intervention of May 27, 1960, the role of Greece would come to the agenda again, and government officials from the DP period would evaluate the events as a systematic movement and point out the role of Greece.

In the following process, a similar response was given to Greece's attitude, leaving aside the sensitivity, especially by canceling some protocols and smuggling publications into the country. However, when it was seen that these events created a situation to the detriment of Türkiye, statements reminding the friendship with Greece were made again. After the Cyprus issue was resolved with the Zurich Treaty on February 11, 1959, and the London Treaty on February 19,

1959, relations would enter a normalization process again with the fact that Türkiye and Greece applied for Common Market membership in January 1960.

Giriş

Mart 1821'de Mora'da Yunan isyanıyla başlayan süreç, 6 Temmuz 1827 tarihli aralarında yaptıkları Londra Antlaşması gereğince İngiltere, Fransa ve Rus donanmaları tarafından 20 Ekim 1827'de Türk donanmasının Navarin'de batırılıp 22 Mart 1829'da da bağımsız bir Yunanistan'ın sınırlarını belirleyen bir protokolün imzalanmasıyla devam etmiş ve 1830'da Yunan Devleti'nin kuruluşu gerçekleşmiştir.¹ 1832 yılında gerek İstanbul'da gerekse Londra'da yapılan antlaşma ve protokollerle Türk-Yunan sınırı çizildikten sonra, 1844'te Yunan Başbakanı İoannis Kolettis tarafından dillendirilen ve yayımlanarak emperyalizmin bir uzantısı olarak Yunanlıların kendilerine ait gördükleri yerleri Yunanistan'la birleştirerek Bizans İmparatorluğu'nu en geniş sınırlarıyla diriltme hedefini taşıyan, daha açık bir ifadeyle farklı coğrafyalarda yaşayan Elen-Ortodoks halkının bir arada yaşamasını öngören "Megali İdea" ortaya çıkmıştır.² 1791'den itibaren gündemde olan, Kıbrıs'ı merkezine alarak Ada'nın Yunanistan'a bağlanması hedefini ortaya koyan ENOSİS ise öncelikli amacı bağımsız bir Yunanistan kurmak olan ve 1818'den itibaren Ada'da faaliyetlerini sürdüren Filiki Eterya ile bağlantılıdır. Bu fikrin resmîyet kazanması Yunanistan'ın 1828 yılında İngiltere, Fransa ve Rusya'ya verdiği notalarla olmuştur. Megali İdea ile birlikte Türk-Yunan ilişkilerinin seyrini etkileyen bu kavram, 1878'de İngiltere'nin Kıbrıs'a geçici olarak el koymasıyla Türklerin arka planda kalması, buradaki Rumların Ada'nın Yunanistan'a bağlanması talepleriyle sürdürülerek 1930'a kadar olan dönemde Elen kurtarımcılığının siyasi aracı olmuştur.³ Bunlarla da bağlantılı olarak 1897 Türk-Yunan Savaşı, özellikle de 1910'dan itibaren Yunanistan'ın Anadolu hedefi doğrultusunda yolunu belirleyen Venizelos'un Balkan Savaşları'nda sınırları genişletmesi⁴ ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında Anadolu'da Yunan işgali ile başlayan süreçle birlikte Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'a bakışındaki kurulduğu andan itibaren kendi içinden kopan yayılmacı devlet algısı, ileri derecede düşmanlık boyutuna taşınmıştır.

30 Ağustos 1922'de Büyük Türk Zaferi'nin ardından Yunan ordularının Türk topraklarını terk etmesiyle intikamdan korkan Ortodoksların gruplar hâlinde Yunanistan'a doğru başlayan göç hareketi, Marmara ve Doğu Trakya'ya yayılmıştır. 1922 sonu itibarıyla sayıları bir milyonu aşan Türkiye'den kaçan Rumlar, önce adalara oradan da Yunanistan'ın çeşitli yerlerine giderken⁵ Türklere yönelik baskılar artmıştır. Lozan Barış görüşmelerinde zorunlu nüfus değişimini öngören 30 Ocak 1923 tarihli 19 maddelik sözleşme ve protokol kapsamında, 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren uluslararası hukuk tarafından meşrulaştırılmış zorunlu bir göç başlamış ve yaklaşık 1.200.000 civarında Ortodoks Hristiyan Türkiye'den Yunanistan'a, 500.000 civarında Müslüman tebaa

¹Salahi R. Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", *Belleten*, 62/233 (1998), 111-120.

²Megali İdea'nın ilk aşaması eğitim seferberliği çerçevesinde özellikle Yunan dilinin yaygınlaştırılmasıyla başlamıştır. Nilüfer Erdem, "Megali İdea", *Atatürk Ansiklopedisi*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 6 Ocak 2023): erişim 2 Aralık 2024. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/megali-idea/>. Megali İdea'nın hedef kentlerinin başında İstanbul gelmektedir. 1864'te Bavyera Hanedanına mensup Kral I. Georgious'un tahta çıkartılması karşılığında Yedi Adalar Yunanistan'a verildi ve Helenizm'in iki başkentinden biri İstanbul olarak görüldü. Esra Özşüer, "İki Yüzüncü Yılında Türk-Yunan İlişkilerini Yeniden Düşünmek", *Tarih ve Uluslararası İlişkiler Perspektifinden Türk-Yunan İlişkileri (1821-2021)* içinde, ed. Esra Özşüer (İstanbul: Boyut Yayıncılık, Aralık 2022), 7.

³Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs Meselesi ve Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti (15 Ağustos 1960)", *Atatürk Ansiklopedisi*, (Atatürk Ansiklopedisi, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 26 Ocak 2023): erişim 2 Aralık 2024. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kibris-meselesi-ve-bagimsiz-kibris-cumhuriyeti-15-agustos-1960/>.

⁴Hakan Uzun, "1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5/2 (2004): 39.

⁵Kemal Arı, "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi", *Cumhuriyetin Göçlerle Dolu 100 Yılı 100 Başlıkta Göç Yazıları* kitabı içinde ed. Gazanfer Kaya (İzmir: Cem Yayınevi, 2023), 291.

da Yunanistan'dan Türkiye'ye göç etmiştir.⁶ Mübadele sözleşmeyle yürürlüğe girince Türkiye'de İstanbul ve Batı Trakya dışında göç edeceklerin mal, hak ve yükümlülüklerini takip edip belirlemek üzere Birinci Dünya Savaşı'na katılmamış devletlerin uyruklarıyla Milletler Cemiyeti Konseyinin seçtiği üç, Türkiye ve Yunanistan'dan da birer üyenin olduğu Muhtelit Mübadele Komisyonu kurulmuştur. Türkiye'de Mübadele İmar ve İskân Vekâleti oluşturulurken Türkiye ve Yunanistan arasında patrik "etablî" gibi devletlerin anlayış ve uygulamalarından kaynaklı süreç içerisinde ortaya çıkan sorunlar, 1930'daki Ankara Antlaşması'yla çözülmüştür.⁷

Mübadele sorununun çözüldüğü 1930'a gelindiğinde Türkiye ile Yunanistan arasında özellikle Bulgaristan'ın yayılcılığının yarattığı endişenin de etkisiyle "dostluk" ilişkisinin kurulacağı yeni bir döneme girilmiştir. 27-31 Ekim 1930 tarihinde Türkiye'ye gelen Yunanistan Başbakanı Venizelos ile Dışişleri Bakanı Mihalakopoulos'un ziyaretleri sırasında 30 Ekim günü imzalanan Türk-Yunan Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakem Antlaşması ile Türk-Yunan ilişkilerinde dostluk dönemi başlarken bu süreç, devam eden karşılıklı ziyaretler, 12 Ocak 1934'te Venizelos'un Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'i Nobel Barış Ödülüne aday göstermesi, 9 Şubat 1934'te imzalanan Balkan Antantı, Möntrö Boğazlar Sözleşmesi'nde Yunanistan'ın Türkiye'yi desteklemesi gibi gelişmelerle pekiştirilmiştir. Birkaç Yunan subay ve askerinin Türkiye'ye sığındığı⁸ İkinci Dünya Savaşı yıllarında Mihver Devletler tarafından Türkiye'nin dışarıda bırakılacağı Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya devletlerinin içinde olacağı yeni bir Balkan grubu oluşturulması düşünülmüşse⁹ de askerî birliklerini Arnavutluk'a sevk eden İtalya'nın¹⁰ (Ekim 1940-Kasım 1941) ardından da Almanya'nın Yunanistan'ı işgali (27 Nisan 1941) sırasında, Türkiye'nin komşusuna ham madde, iâşe ve insani yardımlarla destek sağlaması, savaş sonrasında komünizmin ortak tehdit olarak algılanışı, 1945 yılında Türkiye ile Yunanistan'a 45 milyon dolarlık kredi sağlanmasının ABD Kongresinde kabulü,¹¹ Türk ve Yunan hükûmetlerinin talebi doğrultusunda 22 Mayıs 1947'de kabul edilen Yunanistan ve Türkiye'ye yardımda bulunulması hakkında Kanun'la (Truman Doktrini) iki ülkeye mali-iktisadi-askerî yardım yapılması,¹² Marshall Yardımı ve ticaret antlaşmaları, Atlantik Paktı'na kabulleri, iki ülke yakınlığını devam ettiren başlıca etkenler olmuştur.¹³ İlişkilerin seyri Ekim 1947'de Paris İktisadi İşbirliği Konferansının son celsesinde Türk ve Yunan temsilcilerinin verdikleri ortak demeçle Türkiye ile Yunanistan arasında bir gümrük birliği kurulması düşüncesini de gündeme getirmiştir.¹⁴ Gümrük birliği için teknik imkânları araştırmak üzere önce Atina'da bir Yunan Komisyonu kurulmuş, ardından Yunanistan Büyükelçiliği; Maliye, Ekonomi Gümrük ve Tekel, Ticaret ve Dışişleri bakanlıklarının temsilcilerinin olacağı benzer bir oluşumun Türkiye'de de kurulmasını talep etmiştir.¹⁵ Türkiye'de, bu amaç doğrultusunda kurulan Karma Komisyon 2 Aralık 1947 tarihinde çalışmalara başlamıştır.¹⁶

⁶Mehmet Temel, "Mübadil Rumlarla Birlikte Muğla'dan Giden Değerler", 19. Yüzyıldan Günümüze Türkiye'ye Yapılan Göçler, Göçmenlik ve Sosyal Uyum kitabı içinde ed. Zehra Aslan (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2022), 64.

⁷Meryem Orakçı, "Türk-Yunan İlişkilerinin Sinemadaki İz Düşümü: İlk Türk-Yunan Ortak Yapımı Filmler", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 37 (2023): 593.

⁸14 Aralık 1941 tarihinde Çeşme'nin Koraka mevkiinde beş subay, 32'si erkek biri kadın ve biri de kız olmak üzere 39 Yunan askeri Türkiye'ye iltica etti. Yunan subayları gözaltına alınıp askeriye teslim edilirken diğerlerinin geldikleri yerlere döndürülmesi için Çeşme Kaymakamlığına talimat verildi. ATASE, Milli Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi, 1.0.23/110.9.1.14.

⁹TDA, Türk Diplomatik Arşivi, "Şifre Tel", 220211.213964.0/539.

¹⁰TDA, 44146.207556.331/541.

¹¹TDA, 23888.103604.2/502.

¹²TDA, 23642.10302.5/502, 22.05.1947; TDA 23642.103012.4/502.

¹³Özsüer, "İki Yüzüncü Yılında Türk-Yunan İlişkilerini Yeniden Düşünmek", 9-10.

¹⁴TDA, 23808.104060.1/502.

¹⁵TDA, 23808.104059.3/502.

¹⁶TDA, 23808.104060.28/502.

Türkiye'de 14 Mayıs 1950 seçimleri sonunda iktidar değişse de bu durum, iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkilememiştir. Bu süreçte ikili ilişkileri etkileyen gelişmelerden biri olan Kore Savaşı'na, Birleşmiş Milletlerin çağrısı üzerine Türkiye Çankaya'da Cumhurbaşkanı Celal Bayar başkanlığında yaptığı bir toplantı sonrası asker gönderme kararını açıklarken, Yunanistan parlamentosu da görüştüğünden sonra bu çağrıya "kayıtsız-şartsız" destek vereceğini bildirmiştir.¹⁷ Kararın ardından Kore'de birliklerin birlikte mücadele etmesi, iki ülkenin ilişkileriyle birlikte subayları arasındaki bağı da güçlendirmiştir. Önce Yunan Kara Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Stsakaloti, Haziran 1952'de beraberindeki dört subayla birlikte Kore'deki Türk Kuvvetleri Komutanlığını ziyaret etmiş¹⁸ ardından Türk Kuvvetleri Değiştirme Kafilesi ile birlikte Kore'ye gelen Yunan Birliğinin Kafile Komutanı General N. M. Walker, Türk Tugay Komutanı Albay Sırrı Acar'a 19 Ağustos'ta içeriğinde dostluk ifadelerinin olduğu sıcak bir mesaj göndermiştir. Mesajda "Aynı niyetle ve aynı inançla Kore'ye giden Türk ve Yunan kıtaları 20 gün beraber yaşamışlardır." şeklinde başlanıp, "Ben şahsen iki kıta arasında cereyan eden arkadaşlığı yakinen takip ettim ve gördüklerimin bazılarını anlatamaz isem üzüntü duyacağım." denilerek Türk ve Yunan subayları arasında kurulan samimiyetten duyulan memnuniyet belirtilmiştir. İdealleri gibi düşmanları da aynı olan Türk-Yunan subaylarının dil bilmeden iyi anlaşılan eski dostlar gibi bir görüntü arz ettiği, Türk doktorların Yunan askerleri de tedavi ettiği şeklinde bilgiler içeren General Walker'in sözlerine bir gün sonra Albay Acar, dostluk vurgusu temelli benzer ifadelerin olduğu bir mesajla cevap vermiştir.¹⁹

Türk-Yunan ilişkilerindeki olumlu seyir; karşılıklı üst düzey ziyaretler,²⁰ 1953 yılında Ankara'da imzalanan dostluk ve işbirliği, 1951 yılına ait Türkiye-Yunanistan Kültür Antlaşması'nın tescil muamelesinin yapılması,²¹ 18 Şubat 1952'de iki ülkenin birlikte NATO'ya alınmasının onaylanması²² ve 1954 yılında da imzalanan siyasi işbirliği ve karşılıklı yardım antlaşmalarıyla pekiştirilse de Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı çabasının bir sonucu olarak Rum ve Türk toplumu arasında gittikçe büyüyen çatışma, iki ülke arasındaki ilişkilerdeki bu olumlu havanın dağılmasına neden olacaktır.

1. Kıbrıs Meselesinin Öne Çıkmasıyla 6-7 Eylül Olaylarının İkili İlişkilere Etkisi

1570'de fethedilmesinden 4 Haziran 1878 tarihinde bir İngiliz kolonisi oluşturulmasını sağlayan Kıbrıs Antlaşması'na kadar Osmanlı'nın kontrolünde olan Kıbrıs Adası, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında katılmasından hemen sonra 5 Kasım 1914 tarihinde İngiltere tarafından ilhak edilmiş ve Lozan Antlaşması'nın 20. maddesiyle de Kıbrıs'ın İngiltere'ye ait olduğu kabul edilmiştir.²³ Bundan sonra Ada'da Türk milliyetçilerinin ENOSİS'çi Rumlar ve hükûmet yanlısı Evkafçılarla mücadelesi başlarken, Rumlar da Yunanistan'ın desteğiyle İngilizlere karşı 1931 yılında ayaklanmışlardır.²⁴

İkinci Dünya Savaşı sonrası Kıbrıs Adası'nın Yunanistan'a ilhakı amacıyla Rumlar faaliyetlerini sürdürürken Ada'daki Türkler de bunlara karşılık vermiştir. Türkiye, Dışişlerine iletilen yazılarla Kıbrıs'ın Yunanistan'a

¹⁷TDA, 44853.216583.95/547.

¹⁸ATASE, 71.0.44/110.9.1.15.

¹⁹ATASE, 78.0.32/110.9.1.15.

²⁰1952 yılında Başbakan Adnan Menderes, 1953 yılında da Cumhurbaşkanı Celal Bayar Yunanistan'ı ziyaret etmiştir. BCA, Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30.1.0.0/13.79.14; BCA, 30.1.0.0/40.238.13. Yunanistan Kral ve Kraliçesi de 1952 yılında Türkiye'yi ziyaret ettiler. BCA, 30.1.0.0/61.375.5.

²¹TDA, 44861.217788.63/562.

²²Derya Sevinç, "Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama (1954-1960)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 60, (2017): 173.

²³Lozan sulh muahedenamesinin kabulüne dair kanunlar, Madde: 20, 8, (https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200343.pdf).

²⁴Zehra Arslan, "Tek Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikasına Bakışı", *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi Ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, 11-13 Aralık 2014 arasında, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2016), 57-59.

ilhakı, Ada'da iki toplum arasındaki durumu içeren Rum faaliyetlerini sessizce takip edip mercek altına almıştır.²⁵ 1926'daki Kıbrıs Komünist Partisinin 1942'de devamı olarak kurulan Kıbrıs Komünist Partisi (AKEL), Kiliseyle birlikte çalışarak ENOSİS taleplerini dile getiren propagandalar yapmıştır. Buna karşılık çeşitli adlarla kurdukları örgütleri Kıbrıs Milli Türk Birliği (KMTMB) çatısı altında birleştiren Kıbrıs Türkleri, 2 Aralık 1948 tarihinde Lefkoşa'da düzenledikleri bir mitingde, Ada'nın Yunanistan'a ilhakı ile burada özerk bir idare kurulmasına karşı çıkmıştır.²⁶ Ada'da tam özerklik dışında bir seçeneği benimsemeyen Rumlar ise 15 Ocak 1950'de *Kilise Defteri*'ni imzaya açmış ve buradan Yunanistan'la birleşme yönünde bir eğilim belirlemiştir. İngiltere'nin benimsemediği bu görüş hayata geçirilemese de özellikle bu gelişmeden sonra Rumlar faaliyetlerini arttırmıştır.²⁷ 1950'den itibaren gündeme gelmekle birlikte, 20 Ağustos 1950'de başpiskopos olarak seçilen Kiti Metropolit'i III. Makarios'un Yunan subayı Grivas'ı Kıbrıs'a davet ederek ondan Rum Gençlik Teşkilatını (PEON) organize etmesini istediği 1951 yılının²⁸ Kasım'ında Kıbrıs Rum Başpiskoposunun Vesayet Konseyine bir telgraf çekerek Ada'nın Yunanistan'la birleşmesini talep etmesi, meselenin gösteri aşamasından çıktığının göstergesi olmuştur.²⁹

Türkiye'de 4 Ocak 1950'de İstanbul Üniversitesi Talebe Birliğinin Marmara Lokalinde düzenlediği toplantıyla 18 Ocak 1950'de Ankara Üniversitesi öğrencilerinin miting yapmaları örneğinde olduğu gibi³⁰ zaman zaman yapılan protestolarla Kıbrıs'taki Rum faaliyetlerine tepki gösterilirken ilişkilerin olumlu seyrettiği bir süreçte iki ülkenin birbirlerine karşı hassas bir tutum benimsemesi nedeniyle siyasetler tarafından böyle bir sorun olmadığı belirtilen Kıbrıs meselesi, Türk hükûmetinin merkezinde yer almamıştır. 1947'de *On İki Ada*'nın İtalya'dan alınıp Yunanistan'a verilmesinin ardından bu sorun ortaya çıkmasına rağmen iyi ilişkiler sürdürülmüştür. Yunanistan'la ilişkilere gösterilen hassasiyetin bir sonucu olarak 1953 yılında düzenlenen İstanbul'un fethinin 500. Yıl dönümü kutlamalarına Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes dâhil devlet erkânından katılan olmamıştır.³¹ Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması için 22 Kasım 1951'de Atina'da üniversite öğrencilerinin yaptığı bir gösteriye Yunan polisinin müdahale etmesi o gün için Yunanistan'ın da bu meseleye temkinli yaklaştığını göstermektedir.³² Fakat Rum tarafının Ada'nın Yunanistan'la birleşmesi için faaliyetlerini arttırdığı yeni bir sürece girilmesi, ikili ilişkilerde gösterilen hassasiyetin de uzun süre korunamamasına neden olmuştur.

1954 yılının sonbaharına doğru Yunanistan'ın Kıbrıs konusunda net bir tutum belirlemesi; Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında imzalanan Balkan Antlaşması'nın 9 Ağustos 1954 yılında imzalanan Bled Antlaşması ile bir ittifaka dönüştürülmesinin ardından 16 Ağustos 1954'te Ada halkına kendi geleceğini belirleme hakkı verilmesini isteyerek konuyu Birleşmiş Milletlere getirmesiyle gerçekleşmiştir.³³ Müttefik ABD çekimser kalırken bu gelişmeleri yakından takip eden Türkiye ise Balkan Paketi'nin zarar görmesinden duyduğu endişenin de etkisiyle ılımlı tavrını sürdürse de Kıbrıs davasına daha fazla kayıtsız kalamamıştır.³⁴

²⁵TDA, 37122.149052.14/534, 09.11.1946; TDA, 37099.148553.125/534.

²⁶TDA, 37557.150408.5/534.

²⁷Arslan, "Tek Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikasına Bakışı", 58-60.

²⁸PEON, zararlı olduğu için İngilizler tarafından kapatılacak fakat EOKA adıyla yeniden kurulacaktı. Sevinç, "Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama", 176-177.

²⁹TDA, 37479.149355.10/534.

³⁰Arslan, "Tek Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikasına Bakışı", 63; *Vakit*, (3 Ocak 1950); *Akşam*, (19 Ocak 1950).

³¹*Milliyet*, (30 Mayıs 1953), 1.

³²TDA, 37479.149355.12/534.

³³FO, "Secret: Further Correspondence Respecting Turkey", 424/295, (January to December 1955), 2; 17 Aralık'ta toplanan BM Genel Kurulu, konuyu o dönemde müzakere etmeme kararı almıştır. Sevinç, "Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama", 178-180.

³⁴TDA, "Şifre", 24174.105936.2/502.

Yunanistan'ın konuyu Birleşmiş Milletlere götürmesiyle dikkatini Kıbrıs'a çeviren Türkiye,³⁵ Rumların Kıbrıs'ı Yunanistan'la birleştirmek için EOKA'nın temelini oluşturan silahlı eylemlere başlamasıyla sessizliğini bozmuş ve statükocu yaklaşımından vazgeçerek "*Türk Tezi*"ni ortaya koyup Ada üzerindeki haklarını dillendirmeye başlamıştır. Kıbrıs sorunu olmadığı savunulmuş, Fatin Rüştü Zorlu'nun başkanı olduğu Kıbrıs Komisyonu kurularak Türklerin haklılığını ortaya koyacak çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Türkiye'nin bu konuda Yunanistan'dan daha fazla hak sahibi olduğu düşüncesinden hareketle (Ada'nın Yunanistan'a verilmesini talep eden ENOSİS'e karşı, Kıbrıs'ın Türklere verilmesini isteyen) *Türk Tezi*'ni ortaya koyan *Beyaz Kitap*, bu Komisyonun çalışmalarıyla hazırlanmıştır.³⁶ Türk kamuoyunda da ikili ilişkileri aşan bir tutum olarak değerlendirilen bu eylemle Yunanistan'ın eski hırslarını devam ettirdiği hatta canlı tuttuğu algısı güçlenmiştir.³⁷

Öte yandan Yunanistan'ın BM kararından memnun olmayarak harekete geçtiği bir dönemde, Kıbrıs konusunda aktif bir tutum takınmaya karar veren Türkiye'nin İngiltere tarafından Yunanistan'la birlikte Londra Konferansı'na davet edilmesi bu hususta takip edilecek politika için bir fırsat olmuştur.³⁸ Konferansta Türkiye'yi Kıbrıs Komisyonu başkanı olarak temsil eden ve Londra'da Kıbrıs Türklerinin bir gösteri yapmalarına destek veren Fatin Rüştü Zorlu'nun konuyu İngiltere'nin iç politikası olarak görmekle birlikte Kıbrıs'ın statüsünün değiştirilmesi gibi bir durumda dışarıda kalınmayacağı ve *Türk Tezi*'ne göre Kıbrıs konusunda sadece İngiltere ve Türkiye'nin söz sahibi olduğu açıklamasıyla, Türkiye'nin bu meseledeki çizgisi ilan edilmiştir.³⁹

Bundan sonraki süreçte Kıbrıs'taki Türklere yönelik olumsuz hareketler karşısında Türk hükûmet yetkilileri yaptıkları açıklamalarla konuya dâhil olmuşlardır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Kıbrıs Heyetini kabulünde Yunanlıların Kıbrıs'ta Türklere bir zarar veremeyeceklerini, meselenin hukuk kuralları çerçevesinde çözüleceğini ve konunun Türkiye'nin en büyük millî ve siyasi davası olduğunu söylerken Başbakan Menderes, 24 Ağustos günü Liman Lokantası'nda yaptığı açıklamayla Kıbrıs'ın Türkiye için önemine işaret etmiştir.⁴⁰ Fatin Rüştü Zorlu ve Londra'daki üçlü konferansa gidecek olan Türk heyetindeki diğer üyeler tarafından Yunanistan'a, Türk-Yunan dostluğuna çok önem verildiği fakat Kıbrıs Türklerinin müdafaasız olmadığı mesajı gönderilmiştir.⁴¹

Kıbrıs Komisyonu çalışmalarını sürdürürken Rumlar yaptıkları tedhiş hareketleriyle basın da yayınlarıyla iki ülke arasında ilişkilerin gergin bir sürece girmesine katkı sunmuştur. Özellikle Nisan 1955'ten itibaren Türkiye, Kıbrıs ve Yunanistan'da yaşanan gelişmeleri endişeyle takip etmiştir. Haziran 1955'ten itibaren EOKA öncülüğünde Türklere yönelik saldırılar yapılması, üç Türk polisin öldürülmesi ve 29 Mayıs 1955'te papazların Rum gençliğini silahlı altına alması, Yunan hükûmetinin kontrolündeki Atina Radyosunda Türkiye ve Kıbrıs Türkleri aleyhinde ve Kıbrıs'taki Rum tedhişçileri destekler nitelikte konuşmalar yapılması ve nihayetinde Kıbrıs'ta Türk mahallelerini taşıyan Rumların 15 Temmuz 1955'te Ayvasıl Köyü Türk Mezarlığı'nı yakması, 4 Ağustos'ta Kıbrıslı Rumların Türk dükkânlarına saldırımları ve 28 Ağustos günü Kıbrıslı Türklerin katledileceği haberi bunlar arasındadır.⁴²

³⁵ *Milliyet*, (5 Mart 1954).

³⁶ Sevinç, "Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama", 180.

³⁷ FO, "Secret: Further Correspondence Respecting Turkey", 424/295, (January to December 1955), 3.

³⁸ *Ulus*, (25 Ağustos 1955).

³⁹ *Akşam*, (2 Eylül 1955).

⁴⁰ *Akşam*, (25 Ağustos 1955).

⁴¹ Zehra Aslan, "Her şey bir haberle mi başladı? 6 Eylül 1955'e doğru (1)", *Independent Türkçe*, 5 Eylül 2020, <https://www.indyturk.com/node/237651/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/her-%C5%9Fey-bir-haberle-mi-ba%C5%9Flad%C4%B1-6-eyl%C3%BCL-1955%E2%80%99e-do%C4%9Fru-1>.

⁴² *Akşam*, (3 Eylül 1955); Aslan, "Her şey bir haberle mi başladı? 6 Eylül 1955'e doğru (1)", *Independent Türkçe*, (5 Eylül 2020).

Her ne kadar Türk hükûmeti, ABD ve İngiltere'nin Kıbrıs davasında Türkiye'nin yanında olduğuna dair bir intiba vermeye çalışsa da Batı kamuoyunu etkileme noktasında Yunanistan'ın daha baskın olduğu Londra müzakerelerinin gidişatından anlaşılmaktaydı. Nitekim Ağustos 1955'in ortalarından itibaren Yunanistan'a ve Kıbrıslı Rumlara karşı gittikçe üslup sertleşirken Fatin Rüştü Zorlu, Londra'dan hükûmete çektiği telgrafta sonuç alınmasının gittikçe zorlaştığını bildirmişti. Başbakan Adnan Menderes'in içeride ve dışarıda neredeyse savaş ilanı dozajında değerlendirilen 24 Ağustos günü Liman Lokantası'ndaki konuşması⁴³ Türkiye'de olumlu karşılanıp *Türk Tezi* ile hükûmetin politikası tam destek alsa da gerginliği arttıran etkenlerden birisi olurken bu konuşmadan 14 gün sonra bu sefer Türk-Yunan dostluğuna ve müttefikliğine işaret eden açıklamalar yapması ise Kıbrıs meselesinde yönlendirici ülke konumundaki İngiltere tarafından sorumluluktan uzak bir tutum olarak değerlendirilmiştir.⁴⁴ Yunanistan tarafında ise tam bir birlik oluşmamışsa da bazı senatörler tarafından Yunan tezini destekleyici açıklamalar yapılmış, Yunan hükûmeti de propagandalarıyla Batı ve İslam dünyasında Türkiye'den daha etkili olmayı başarmıştır. Kıbrıs meselesi nedeniyle beliren tutumlara bakılacak olursa ABD iki ülke arasında uzlaşa sağlanmasını istemiş, Kuzey Afrika'da yaşadığı sorunlar nedeniyle Fransa İngiliz tezini, Yugoslavya ise Yunanistan'ı desteklemiş, Arap dünyasının neredeyse tümü yaptığı etkili propagandayla Kıbrıs konusunu Kuzey Afrika meselesiyle birleştiren Yunanistan'dan yana olmuştur.⁴⁵

Öte yandan Kıbrıs meselesine Türkiye'yi dâhil eden ve süreçte Yunanlılara bazı tavizler verilmesine razı olan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ı uzlaştırma adına birtakım girişimlerde bulunmuştur. İngiliz Dışişleri Bakanı Harold Macmillan, evinde hem Yunan hem de Türk heyetinden yetkililerle görüşmüşse de aynı zamanda bir iç politika meselesi hâline de gelen bu konuda Türk ve Yunan tezlerinin uyum sağlaması, ortak bir nokta bulunması o gün için mümkün olmamıştır. İngiltere, bir taraftan iki ülkeyi uzlaştırmaya çalışırken diğer taraftan da Ada üzerinde kendi hâkimiyetinden ödün vermeyen bir anlayış benimsemiştir. Bu durum konferanstan bir sonuç alınmasını zorlaştırmıştır.⁴⁶

Türk Dışişlerinin görüşü, tarihî ve ahlaki bağlar göz önüne alındığında Kıbrıs'ın Yunanistan için bir önem arz etmemesi gerektiği, Ada onlara verilse dahi bilhassa Atina'yı tehdit eden komünist faaliyetlerin etkisiyle günün şartlarında Yunanistan'ın burada huzur ve hâkimiyet sağlayamayacağıydı. Sınırsız şahsi ihtiraslarıyla komünistlerle birlikte hareket eden ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü tarafından "bir tahrikçi papaz" olarak nitelenen Makarios'un peşine takılıp Kıbrıs'ı bir numaralı mesele hâline getirdiği belirtilen Yunan hükûmetleri, geline durumun sorumlusu olarak görülmüştür. Haksız olduğu için 1950'den itibaren Ada'yla bir ilgisi olmadığı yönünde propagandalarla Türkiye'yi bertaraf etmeye çalıştığı söylenen Yunanistan, Kıbrıs meselesinin İngiltere'yle kendisi arasında olduğu propagandasını yapmıştı. Türkiye olaya dâhil olduktan sonra Yunanistan'ın dışarıda bırakılması gerektiğini savunurken Yunanistan, İngiltere'yle bu sorunu çözemeyeceğini görünce konuyu BM'ye götürmüştü. Bu sefer de Türkiye, Yunan tezinin mesnetsiz olduğunu savunarak tartışmaya dâhil olmuştu. BM, Türkiye'nin itirazı ve Ada üzerindeki tarihî bağlarına dair açıklamalarının ardından konunun hâlihazırda tartışılmasını uygun bulmamakla birlikte Yunan hükûmeti, propaganda malzemesi olarak Kıbrıs'ı uluslararası bir mesele hâline getirmiş ve ardından da hedefine varmak için Kıbrıs'ta tedhişçilik başta olmak üzere faaliyetlerine devam etmişti. 1955'te konuyu tekrar BM Genel Kuruluna getirmek isteyen fakat bu girişimi de kabul görmeyen Yunanistan, bundan sonra Kıbrıs'ın kendilerine ilhakı hedefine, "Biz Kıbrıs'ı istemiyoruz, Kıbrıs kendi akıbeti bakımından ne isterse o makbul olacaktır." propagandasıyla yeni bir kılıf uydurmuştu. Yunanistan'ın bu tutumunu demagojiyle süslenmiş

⁴³TBMM Zabıt Ceridesi, 8/2 (16 Aralık 1955), 267.

⁴⁴FO, "Secret: Further Correspondence Respecting Turkey", 424/295, (December 20, 1955), 61.

⁴⁵Yunanistan, Kuzey Afrika'nın Fransız sömürgeciliğinden kurtulması için harekete geçen Arapları, Kıbrıs'ın da İngiliz sömürgeciliğinden kurtulması gerektiğine dair ikna edebilmişti. *Akis*, 4/69, (3 Eylül 1955), 4-5.

⁴⁶*Akis*, 4/70, (10 Eylül 1955).

ENOSİS hayali olarak gören Türkiye ise gerekli itirazlarını yapmıştı. İngiltere'nin çağrısıyla toplanan Londra Konferansında, yine İngiltere'nin önerisiyle ileride Kıbrıs halkının kendi geleceğini belirlemesi ile Ada'nın statüsünün değişerek halka dışişleri ve emniyet ile millî savunma dışındaki alanlarda idare hakkı verilmesinin (idari muhtariyet-self-government) ortaya atıldığı seçenekler görüşülmüş fakat taraflar arasında uzlaş sağlanamamıştı.⁴⁷

İngiltere-Türkiye ve Yunanistan arasında müzakerelerin sertleştiği ve çözümsüzlüğe doğru gidildiği bu süreçte iddiaya göre yapılan provokasyonların etkisi ve Kıbrıs Türktür Cemiyetinin organizasyonu ile taşradan İstanbul'a kamyonlarla çok sayıda insan getirilmiş ve bunlara İstanbul'a göç etmiş olup şehirde kötü şartlarda yaşayanların da katılmasıyla öfkeyle şekillenen kitleler oluşmuştu.⁴⁸ 1955'in Eylül ayının ilk günlerinden itibaren merkez İstanbul ve İzmir olmak üzere Bursa, Samsun, Eskişehir ve Adana illerinde de protesto hareketleri olmuş, 3 Eylül'de Taksim'de miting yapılacağı için güvenliği sağlama amaçlı çevre illerden İstanbul'a takviye kuvvetler getirilerek Yunan Konsolosluğu ile Hilton Oteli gibi binalar polis kordonuna alınmıştı. 4 Eylül günü Taksim'de toplanan bir grup tarafından Türkiye aleyhinde yazıların olduğu Yunan gazeteleri yakılmış, Rum vatandaşların adresleri tespit edilerek işaretlemeler yapılmıştı. Bu ortamda 5 Eylül'ü 6 Eylül'e bağlayan gece yarısında Selanik'te Atatürk'ün doğduğu evin bahçesinde bir bomba patlamış ve Yunanistan'dan evin ve Konsoloshanenin camlarının zarar gördüğü patlamayla ilgili bir ses bombası olduğu ve Atatürk'ün evinin sadece bir camının zarar gördüğü şeklinde açıklama yapılmıştı.⁴⁹

Haber, Türkiye'de önce Anadolu Ajansı tarafından verilse de Mithat Perin'in sahibi olduğu *İstanbul Ekspres* gazetesinin "Atamızın Evi Bomba ile Hasara Uğradı" başlığıyla yayımlanan ikinci baskı haberiyle yayılmıştır.⁵⁰ Bomba olayını protesto için Kıbrıs Türktür Cemiyetinin organizasyonu ve İstanbul'daki öğrenci derneklerinin katılımıyla 6 Eylül akşamı saat 19.00 civarında Taksim Meydanı'nda 2-3 bin kişilik bir grubun toplanmasıyla başlayan eylem, gittikçe kalabalıklaşan eylemcilerin bilhassa Rumların sahibi olduğu dükkânlara yönelip yağma hareketine başlamalarıyla amacından saptırılmıştır.⁵¹ Rum, Ermeni ve Yahudi Türk vatandaşlarının yanında Türklere de saldırılar olurken Yunan Bayrağı'nın indirilip yakıldığı İzmir'de ve Ankara'da da gösteriler yapılmıştır. Kalabalığa gaz bombası atılıp tazyikli su sıkılması gibi önlemler olayları durdurmak için yeterli olmamış, sıkıyönetim ilan edilmiş ve olayların merkezi olan İstanbul'da ancak 7 Eylül Çarşamba günü gece geç saatlerde kontrol sağlanabilmiştir.⁵²

İstanbul'da 1953 kişinin tahrip, 617 kişinin de talan eyleminde bulunduğu anlaşılarak elebaşı olarak 381 kişi tespit edilmiş ve toplamda ilgili görülen 5104 kişi yakalanıp Örfi İdare Mahkemelerine sevk edilmiştir. Sivil halktan üç kişi ölümlen 30 kişi de yaralanmıştır. İstanbul'da 2474'ü Rum, 722'si Ermeni, 479'u Yahudi, 323'ü Türk, 25'i Bulgar, biri Alman, biri de Arnavut uyruklu vatandaşlara ait 4025 adet dükkân; 869'u Rum, 77'si Ermeni, 48'i Türk ve 21'i de Yahudi vatandaşlarla üçü Bulgar, ikisi Yugoslav ve biri de Rus uyruklulara ait 1021 ev talan edilmiştir. Ayrıca resmî makamlarca talan ve tahrip edilen 10 otel, 50 kilise, iki mezarlık, iki ayazma, bir metropolithane, 10 meyhane, iki sinema, dört muayenehane, bir çiçek bahçesi, iki pansiyon, 19 okul, 22 gazino, 18 kahve, 12 imalathane, 23 fabrika, sekiz matbaa, 14 eczane, sekiz cemiyet binası, yedi otomobil tespit edilmiştir.⁵³

⁴⁷FO, "Secret: Further Correspondence Respecting Turkey", 424/295, (January to December 1955), 45; *DP Meclis Grup Zaptı*, (24 Ocak 1956), 45-46.

⁴⁸Rifat Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Devletin Örnek Yurttaşları (1950-2003)* (İstanbul: Kitabevi, 2009), 59.

⁴⁹Yunan hükûmeti, evde oluşan maddi zararı hemen tamir etmişti. *DP Meclis Grup Zaptı*, (7 Şubat 1956), 58.

⁵⁰*İstanbul Ekspres*, (6 Eylül 1955).

⁵¹*Zafer*, (7 Eylül 1955).

⁵²*Zafer*, (6-8 Eylül 1955).

⁵³BCA, 10.09/108.337.2; Zehra Aslan, "Yaşananlar ve sonrasıyla 6-7 Eylül 1955 Olayları (2)", *Independent Türkçe*, 5 Eylül 2020, <https://www.indyturk.com/node/238611/t%C3%BCrklerden-sesler/ya%C5%9Fanlar-ve-sonras%C4%B1yla-6-7-eyl%C3%BCl-1955-olaylar%C4%B1-2>.

Olayların halka sıçramaması için Batı Trakya'daki Türk azınlığın korunması, İzmir'de NATO üssünde görevli Yunan subayların geri çekilmesi talimatı ve Yunanistan Ankara Büyükelçiliği tarafından Türk Dışişlerine olayları kınayan sözlü notalar verilmesi gibi birtakım siyasi ve asayiş önlemleri alan Yunanistan'dan, intikam duygusundan kaçınılması gerektiği yönünde açıklamalar yapılırken,⁵⁴ Türkiye'de Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Meclisi olağanüstü toplantıya çağırmış, hükûmet de zararların karşılanacağını duyurmuştur.⁵⁵

Meclisteki özel oturumda bir tertip olduğu noktasında birleşilen olaylar kınanmıştır. Başbakan Adnan Menderes, olaylarda dâhili olanların en sert şekilde cezalandırılacağını belirtirken DP'nin Rum Milletvekili Aleksandros Hacıpulos, Türkiye'nin ekalliyette bulunan bir kısım vatandaşının uğradığı felaketin üzüntüsünün tüm Türk milletine ait olduğunu ve temsil noktasında sorumlu kişiler olarak mağduriyet yaşayanlardan özür dilenmesi gerektiğini, hükûmetin "millî felaket" olarak adlandırdığı olayları "vandalizm" olarak tanımlayan DP'nin Ermeni İstanbul Milletvekili Zakar Tarver de amacın inanç özgürlüğünü ve kardeşliği baltalamak olduğunu söylemişlerdir.⁵⁶ Fener Rum Patriği Athenagoras önce Başbakan'a gönderdiği 11 Eylül 1955 tarihli mektupta yeniden güven içinde yaşanabilmesi için gerekli şartların bir an önce oluşturulması gerektiğine vurgu yaparken, 29 Nisan 1956 tarihli telgrafında ise süreçte gösterdiği iyi niyet ve çalışmalar nedeniyle Rum Cemaati adına hükûmete teşekkür etmiştir.⁵⁷

24 Aralık 1955 tarihinde 6-7 Eylül Olaylarından zarar görenlerin zararlarının tazmin edilmesine dair beş maddelik bir kanun layihası hazırlanırken 28 Şubat 1956 tarihinde de 6685 sayılı Kanun çıkartılmıştır.⁵⁸ Yasal düzenlemenin ardından önce zarar görenler tespit edilmiştir. Vergi muafiyeti, ucuz inşaat malzemesi tedariki ve banka borcu olanlara kolaylık sağlanmıştır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın himayesinde Başbakan'ın fahri başkanlığında önde gelen sanayicilerden oluşan bir komite oluşturulmuş ve yoğun katılımın olduğu yardım kampanyaları başlatılmıştır. Yine Cumhurbaşkanı tarafından, 6-7 Eylül 1955 tarihlerinde İstanbul'da ve 6 Eylül'de İzmir'de meydana gelen olaylar sonucunda zarar gören hayır binaları ve kiliselerdeki hasarların Vakıflar Umum Müdürlüğü tarafından tespit edilerek tamir edilmelerini bildiren 4/7804, 4/10155 ve 4/12837 sayılı üç ayrı kararname yayımlanmıştır.⁵⁹ Miktarca az olan zararların İstanbul'da oluşturulan komisyon tarafından ve kişisel bağışlardan karşılanmasına karar verilmiş, bağış kampanyasına 9.000.000 liraya yakın yardım yapılmıştır. Kiliselerin tamiri için DP İstanbul Milletvekili A. Hacıpulos başkanlığında bir heyet oluşturulurken büyük zararlar, maliye müfettişleri ve hesap uzmanlarınca tespit edilmiştir. Şubat 1956 sonuna kadar yardım için hükûmetin tespit ettiği miktar, Türk parası olarak 60 milyon civarında olmuştur.⁶⁰

Olayların ardından İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'ın istifası kabul edilmezken, İstanbul Emniyet Müdürü ve iki korgeneral ise olaylarda gerekli müdahalede bulunmadıkları gerekçesiyle görevden alınmıştır.⁶¹ Tutuklananlar, bu dönemde öne çıkan bir mekân olan Davutpaşa Kışlası'na götürülmüş ve 27 Mayıs müdahalesinde önemli bir rol oynayacak olan Üçüncü Zırhlı Tugay burada güvenliği sağlamıştır.⁶² CHP Kars Milletvekili Mehmet Hazer, 26 Aralık 1955 tarihinde olayların önlenememesi nedeniyle Başbakan Adnan Menderes ile İçişleri Bakanı Namık Gedik hakkında meclis tahkikatı açılması için önerge vermiştir. Başbakan

⁵⁴Sevinç, "Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama", 187.

⁵⁵Ulus, (8 Eylül 1955); Zafer, (9 Eylül 1955).

⁵⁶TBMM Zabıt Ceridesi, 80/1 (12 Eylül 1955), 672-673.

⁵⁷BCA, 30.1/133.869.5; Aslan, "Yaşananlar ve Sonrasıyla 6-7 Eylül Olayları", *Independent Türkçe*.

⁵⁸TBMM, 6/7 Eylül hâdiselerinden zarar görenlere yapılacak yardımların vergi muafiyeti ve bu zararlar dolayısıyla 5432 sayılı Kanunun 260 ve 299 ncu maddelerinin tatbiki hakkında Kanun, Kanun No: 6685, (28 Kasım 1956).

⁵⁹BCA, 30.18.12/154.84.10.

⁶⁰Aslan, "Yaşananlar ve sonrasıyla 6-7 Eylül 1955 Olayları (2)"

⁶¹Zafer, (9 Eylül 1955).

⁶²Üçüncü Zırhlı Tugay, *Bugüne Kadar Kışlada Bulunmuş Müessese ve Birliklere Dair Rapor*, V.

Adnan Menderes, hükûmeti ve devleti itham altında bırakacak bu tür girişimleri eleştirirken⁶³ özellikle Yunanistan'ın bu olayları kullanmasına imkân vermeme adına soruşturmaların derinleştirilmesi ve gereken tahkikatların yapılması istenmiştir. Önerge DP Meclis Grubunda yaklaşık bir yıl sonra 10 Aralık 1956'da gündeme getirildiğinde de olaylar sırasında tesadüfen İstanbul'da bulunduklarını belirten Başbakan ve İçişleri Bakanı, masum ve üzerine düşeni yapan yöneticiler olarak söyleyecek sözleri olmadığını meselenin adli makamlara intikal ettirildiğini söylemekle yetineceklerdir.⁶⁴

6-7 Eylül Olaylarıyla ilgili yargılamalar, 26 adli hâkimle, 24 adli subayın görevli olduğu Örfi İdare Mahkemelerinde yapılmıştır. 6-7 Eylül Olayları nedeniyle İstanbul, Ankara ve İzmir'de haklarında dava açılanlardan sadece 17'sinin İstanbul Birinci Ağır Ceza Mahkemesinde (Örfi İdare Mahkemeleri kaldırıldığından) tutuksuz yargılanmasına devam edilmiş, hükûmetin olayları komünist taktik olarak gören anlayışına bağlı olarak solcu avı başlatılarak bu çerçevede tutuklamalar yapılmış, fakat olaylarla ilgileri olmadığı anlaşılan bu kişiler Aralık 1955'te serbest bırakılmıştır. 1956 yılı başında 288 kişi Örfi İdare tevkifhanelerinde tutuklu durumda olup, Örfi İdare amirliklerince üç ilde toplam 2943 dosyanın takibi yapılmıştır. Bunlardan 208'ine adem-i takip (takipsizlik), 1190 kişinin intikal ettirildiği davalar sonucunda da 228 kişi hakkında mahkûmiyet kararı verilmiştir.⁶⁵ Yargılamalar İstanbul'da adli ve subay hâkimlerin görevli olduğu Örfi İdare Mahkemelerinde yapılmışsa da konu kapanmamış ve 27 Mayıs darbesi sonrası Yassıada'da kurulan Yüksek Adalet Divanında 6-7 Eylül Olayları ile ilgili ayrı bir dava açılmıştır.

Selanik Mahkemesinde bombanın Türk hükûmeti tarafından Yunanistan'a gönderildiği ve patlattırıldığı iddia edilmiş ve bu yönde karar verilmişti. Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü İstinaf Mahkemesinin daha sonra kararı bozduğu bilgisini⁶⁶ verse de Türkiye'de birçok çevreden destek bulan bu iddia, 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesi sonrası Yassıada'da oluşturulan Yüksek Adalet Divanının 1960/3 numaralı 6-7 Eylül Olayları davasının sorgusu sırasında yeniden gündeme gelerek muhataplarına sorulmuştur. Adnan Menderes, tamamen üzerinden sorumluluğu atma gayesi ile Yunan Mahkemesinin verdiği kararın temel alınıp bu tür iddiaların ortaya atılmasından üzüntü duyduğunu söylerken⁶⁷ Fatin Rüştü Zorlu, Kıbrıs meselesi ortaya çıktığından itibaren Türk hükûmetiyle Yunan hükûmeti arasında beliren tutum farkına değinip sükûnetini korumaya çalışan bir anlayışla hareket edildiğini söylemiştir. 6-7 Eylül Olaylarının Türkiye'nin menfaatine bir durum oluşturmadığına dikkat çekince de Mahkeme Başkanı Salim Başol'un "Türkiye'nin menfaatine olmazdı... Peki, Yunanistan için de durum aynı değil miydi?" şeklinde hükûmet üyelerine yönelteceği soruya Fatin Rüştü Zorlu, iki ülkenin tutumu arasındaki farklılığa işaret ettikten sonra dönemin İngiliz Başbakanı Mr. Eden'in hatıralarından "Yunan Hariciye Nazır'ının daima memlekette fevkalade heyecanlı kimselerden bahsedildiği yazılıyor ve onlardan Yunan hükûmetinin daima ürktüğünden bahsediliyor." alıntısını yaparak cevap vermiştir.⁶⁸

⁶³ TBMM Zabıt Ceridesi, 9/2, (13 Ocak 1956), 63.

⁶⁴ DP Meclis Grup Zaptı, (10 Aralık 1956), 5-6.

⁶⁵ Ocak 1956'nın sonuna gelindiğinde İstanbul'da altı Örfi idare Mahkemesi görev yapıyordu. İzmir ve Ankara'da örfi idare sona erdiği için buralardaki altı askerî hâkim, iki mahkeme kaldırıldığı için İstanbul'daki mahkemelerde görevlendirildi. Ankara ve İzmir'de örfi idare mahkemelerinin kaldırılmasından sonra olaylarla ilgili tahkikat, genel mahkemelerce yürütüldü. TBMM Zabıt Ceridesi, 26/1, (20 Ocak 1956), 206.

⁶⁶ Köprülü'nün verdiği bilgiye göre Yunan İstinaf Mahkemesinin, Türk hükûmetini suçlayan 40 sayfalık iddianameyi reddetmesiyle Selanik'teki davanın adli bir hata olduğu da ortaya çıkmıştı. TBMM Zabıt Ceridesi, 10/44, (25 Şubat 1956), 751-754.

⁶⁷ 6-7 Eylül Davası Tutanakları, 10; Zehra Aslan, "6-7 Eylül 1955 Olaylarının ardından... Sorular, iddialar, savunmalar (3)", *Independent Türkçe*, 7 Eylül 2020, <https://www.indyturk.com/node/239241/t%C3%BCrkiyeden-sesler/6-7-eyl%C3%BCL-1955-olaylar%C4%B1n%C4%B1n-ard%C4%B1ndan-sorular-iddialar-savunmalar-3>.

⁶⁸ Zorlu, burada Yunan hükûmetinin vatandaşı olmayan bir kişi tarafından bu bombanın atılabileceği ihtimaline işaret ederek düşüncesini 1957 yılında Yunanistan'da Amerikan Kütüphanesinin havaya uçurulması örneğiyle desteklemeye çalışmıştır. 6-7 Eylül Davası Tutanakları, 31. Anayasayı ihlal Davası sonucunda Celal Bayar bu dava nedeniyle ceza almazken Adnan Menderes ve Fatin Rüştü Zorlu, dörder yıl hapis ve 250'er lira para cezasına çarptırıldılar. Aslan, "6-7 Eylül 1955 Olaylarının ardından... Sorular, iddialar, savunmalar".

2. 6-7 Eylül Olayları ve Sonrasında Türkiye'nin Yunanistan'a Bakışı

Yunanistan'ın başlangıçta 6-7 Eylül Olaylarıyla ilgili açıklaması, Atatürk'ün evinde patlayan bombanın ardından Türk-Yunan dostluğunu bozmak isteyenlerin bu eylemi yaptığı şeklindeydi. Önce İngiltere'yi, ardından da bombayı attığı suçlaması yapılan Konsolosluk görevlisi Hasan Uçar ve azmettirdiği iddiasıyla da Batı Trakya kökenli Oktay Engin bağlantısı kurarak Türkiye'yi sorumlu göstermişti.⁶⁹

Yunanistan'ın bomba olayını önce İngiltere'ye yıkmak istediği, 6 Eylül günü karakoldan şahit olarak çağrılan Kavas Hasan Uçar'a "Olayı İngilizler yaptı değil mi" şeklinde bir soru sorulduğunu söyleyen dönemin Selanik Başkonsolos Yardımcısı Mehmet Ali Tekinalp tarafından da belirtilmiştir. Gerek Yunanistan'dan yapılan suçlama gerekse TBMM'nin olağanüstü toplantısında Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün olaylardan hükûmetin haberi olduğunu fakat kontrolden çıkınca müdahalenin yetersiz kaldığını söylemesi, daha sonra yaşanacak siyasi polemiklere ve bu olayları hükûmetin tertip ettiğine dair ortaya atılacak iddialara temel oluşturmuştur.⁷⁰

Hükûmet başlangıçta şaşkın, endişeli gözükürken yapılan açıklamalarda temkinli olmaya özen gösterilmiştir. Meclisin özel oturumunda söz alan milletvekillerinden Mehmet Özbey'in olayların gerçek sorumlusunun Yunanistan olduğunu söylemesi, o günkü Mecliste onaylanmadığı gibi Başbakan Adnan Menderes de, Türkiye'nin Yunanistan'la dostluğunu devam ettirmesi gerektiğine işaret etmiştir.⁷¹ 1 Kasım günü Meclis açılışında yaptığı konuşmada Cumhurbaşkanı Celal Bayar da 6-7 Eylül Olayları nedeniyle Yunan hükûmetine üzüntülerini bildirdiklerini ve iki ülkenin de menfaatleri gereği dostluk ilişkisini sürdürmeleri gerektiğini belirtmiştir.⁷² Muhalefet de bu noktada benzer görüşlere sahiptir. CHP Lideri İsmet İnönü, Yunanistan'la dost ve ortak savunma cephesinin sadık üyesi olunmasının Türk menfaatlerine uygun olduğunu söylemiştir.⁷³ Çok geçmeden 6-7 Eylül Olaylarını adeta Kıbrıs meselesinde bir fırsat gibi görmesiyle Yunanistan'ın başlattığı gerginlik karşılıklı suçlamalara dönüşecek ve Türkiye'nin tutumu da Yunanistan'ı sorumlu gösterecek şekilde belirginleşecektir.

Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün verdiği bilgiye göre Başkonsolosluğun karşısında bulunan bir Yunan kasabın olay sırasında Başkonsolosluğun bahçesinden birisinin kaçarak uzaklaştığını gördüğünü belirtmesine rağmen Türkiye'yi suçlu göstermeye çalışan Yunan resmî makamları, ilk defa eylül ayının son haftasında ikinci defa da 8 Ekim'de ve sonrasında devam eden uyarılar yapmış ve nihayetinde 9 Kasım'da Atina'dan ihtar verilmiştir. Türkiye, bu süreçte Yunan mahkemelerinin kararını beklediğini bildirirken bir taraftan Yunan makamları tarafından suçlamadan vazgeçildiği şeklinde bir geri bildirim yapılmış diğer taraftan da Yunanistan'da 40 sayfalık Türkiye'yi itham eden bir belge ortaya çıkartılmıştı. Türkiye, Konsolosluk memurlarının mahkemeye verilmesine ve ithamlara tepki göstererek bu durumu Yunan hükûmeti nezdinde protesto etmiştir.⁷⁴

⁶⁹Fuat Köprülü'nün verdiği bilgiye göre; 6-7 Eylül Olaylarıyla ilgili olarak Yunan basınında Devlet Bakanı Mükerrer Sarol'un Edirne'de yaptığı bir açıklamada "Edirne'de gözü olan ve hak iddia edenlerin pişman olacaklarını, zira bütün Türk milletinin Türk vatanının her karış toprağını müdafaaya azmetmiş bulunduğunu evvelden haber vermiştir" sözlerine yer verilmişti. *TBMM Zabıt Ceridesi*10/2, (13 Şubat 1956), 169.

⁷⁰Oysa ABD'nin Pearl Harbour Baskınından hareketle bir eylemden haberdar olduklarını fakat bunun zamanının bilinmediğini hatırlatan Köprülü, gerek Mecliste gerekse DP Grubunda daha sonra yapacağı açıklamalarda sözlerinin çarpıtıldığını, hükûmetin herhangi bir olay çıkma ihtimaline karşı önlem aldığını, eylem yapılacağından haberdar olduğunu sadece zamanıyla ilgili bir bilgileri olmadığını ifade edecekti. *TBMM Zabıt Ceridesi*, 7/1, (12.09.1955), 684; *TBMM Zabıt Ceridesi*, 9/2, (13 Ocak 1956), 92; *DP Meclis Grup Zaptı*, (10 Aralık 1956), 9.

⁷¹*Akis*, 5/71, (17 Eylül 1955).

⁷²*TBMM Zabıt Ceridesi*, , 8/2, (1 Kasım 1955), 18.

⁷³*TBMM Zabıt Ceridesi*, 8/2, (16 Aralık 1955), 267.

⁷⁴*DP Meclis Grup Zaptı*, (24 Ocak 1956), 59-60.

Hükûmet, Yunanistan'dan gelen bu hamlelere rağmen Örfi İdareye Yunanistan aleyhinde söz söylenmesinin yasaklanması talimatı vererek basının kontrole alınması,⁷⁵ hükûmetin bilgisi dahilinde DP İstanbul Milletvekili Hacapolus'un Yunanistan'a giderek Türkiye'deki Rumların teminat altında olduklarını söylemesi⁷⁶ ve 24 Ekim 1955'te İzmir'de yapılan bayrak merasimiyle özür dilenmesi gibi uygulamalarla başlangıçta temkinli bir yaklaşım göstermeye çalışsa da Yunanistan'ın tutumunun gittikçe sertleşmesi üzerine Türkiye'de tepkiler büyümüş, sesler yükselmiştir. İsmet İnönü, Kıbrıs'taki terörist teşebbüslerinin tesirini unutturmaya çalışarak Türkiye hakkında ağır ithamlarda bulunduğunu belirttiği Yunanistan'ın NATO başta olmak üzere Türkiye'yle temaslarını kesecek kadar ileri gittiğini söylemiştir. 6-7 Eylül Olaylarını kendisi için bulunmaz bir fırsat olarak gördüğü düşüncesinde birleşen muhalefet Yunanistan'ın tutumunu "tahrik" edici olarak değerlendiren hükûmeti de pasif kalmakla eleştirmiştir.⁷⁷ Bu bağlamda Yunanistan'la Kıbrıs dışında bir sorun olmadığı düşüncesiyle hareket eden hükûmet, sürdürmekte ısrarcı olduğu temkinli tutumu nedeniyle yürürlükte olan antlaşma ve ittifaklara rağmen Türkiye'ye karşı bilindik duygularla hareket eden Yunanistan'ın dünya basınına etkileme ve İstanbul Olaylarını istismar edip Türkiye'nin Rum vatandaşlarına garanti talep edecek kadar ileri giden aktif rolüne, karşılık veremediği gerekçesiyle itham edilmiştir.⁷⁸

6-7 Eylül Olaylarının ardından ikinci defa Birleşmiş Milletlere başvuran ve başvurusu yine reddedilen Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki tutumuna karşılık vermede pasif kalındığı yönündeki eleştirilere tepki gösteren Başbakan Adnan Menderes, önemli bir ayrıntı olarak "Kıbrıs Yunanistan'a 600 mil Türk sahillerine ise 45 mil mesafede bulunmaktadır. Bizim en mühim limanlarımız, Akdeniz limanlarımız olduğuna göre kontrol ellerinde bulunur. Yani sahillerimizin kontrolünü yabancı ellere ve emniyetini başkalarına bırakmış oluruz." diyerek Ada'nın stratejik önemine işaret etmiştir.⁷⁹ Türk hükûmeti, Ada'nın Yunanistan'a ilhakına ve bu bağlamdaki faaliyetlerin karşısında olmuş, Türk davasının sağlam bir zeminde olduğunu savunmuş ve Yunan hükûmetinin sömürge yönetiminin devamı olacağı gerekçesiyle karşı çıktığı Radcliffe Anayasa Taslağını⁸⁰ sadece görüşülecek bir belge olarak nitelendirerek Kıbrıs'a verilmek istenilen muhtariyeti kabul etmemiştir.

Konu, Gümüşhane Milletvekili Halis Tokdemir'in Başbakan ve Dışişleri Bakanı'na sözlü cevap istediği sorusuyla 24 Ocak 1956 tarihli DP Grubuna getirilmiştir. Önergede Atatürk'ün evine atılan bombanın zararının ne olduğu, Yunan hükûmetinin bu zararı temin edip etmediği, Türk hükûmetinin bu hususta teşebbüste bulunup bulunmadığı soruları yanında Yunan makamlarınca suçlu görülüp tutuklanan Konsolos ve Konsolos yardımcısı iki Türk'ün Yunan makamlarının baskısı nedeniyle avukat bulamaması ve Kıbrıs'ta Türk asıllı bir polis memurunun öldürülmesiyle ilgili haberlerin doğruluğu, 6-7 Eylül Olaylarında zararın ne olduğu ve kaç kişinin tutuklandığı sorularının cevabı istenmiştir. Yunanistan'ın 6-7 Eylül Olayları nedeniyle Türkiye'ye bir nota vermesini ve zarar gören vatandaşlar için tazminat ve teminat talep etmesini Türkiye'nin içişlerine müdahale olarak değerlendiren Tokdemir, bunun iki ülke arasında yapılan antlaşmalara uygun olup olmadığını da sormuştur.⁸¹

⁷⁵Örfi İdare Kumandanlığı 10 Eylül 1955'te gazetelere verdiği direktife göre Örfi İdare ilanının nedenleri arasında; "Yunanistan'la Türkiye arasında düşmanlık yaratacak hâdiseleri, her nevi çapulculuk ve komünist tahriklerini önlemek... Yunanistan'la Türkiye arasındaki mevcut dostluk ve ittifakın bozulmaması..." hususları vardı. *TBMM Zabıt Ceridesi*, 8/2, (21 Aralık 1955), 379.

⁷⁶Özellikle tarihte olduğu gibi bu olayları da tahrif etme noktasında Yunanistan'a fırsat verildiği düşüncesiyle, Hacapolus'un Yunanistan'a yaptığı seyahate tepki gösterilmiştir. *TBMM Zabıt Ceridesi*, 9/2, (13 Ocak 1956), 92.

⁷⁷*TBMM Zabıt Ceridesi*, 8/2, (16 Aralık 1955), 267.

⁷⁸*TBMM Zabıt Ceridesi*, 10/44, (25 Şubat 1956), 732-733.

⁷⁹*TBMM Zabıt Ceridesi*, 15/22, (28 Aralık 1956), 352.

⁸⁰İngilizler, özerklik çalışmaları kapsamında 1956 Temmuz'unda, Lord Radcliffe'i anayasa uzmanı olarak Kıbrıs'a göndermiş ve "Radcliffe Anayasası" adı verilen bir anayasa hazırlamıştır. 19 Aralık 1956'da İngiliz hükûmeti tarafından kamuoyuna açıklanan Radcliffe Anayasası'na göre, 24 Rum, 6 Türk ve 6 İngiliz üyeden oluşan 36 üyelik bir yasama organı kurulacak, savunma, kamu güvenliği ve dış ilişkilerde vali yetkili olacaktı. Emrah Balıkcıoğlu, "Kıbrıs Müzakerelerinde 'Taksim' Tartışmaları (1956-1959)", *VAKANÜVİS*, 1/2 (2016): 43

⁸¹*DP Meclis Grup Zaptı*, (24 Ocak 1956), 38.

Türk Dışışleri olayları, Kıbrıs meselesiyle bağlantısı, Yunanistan'ın suni gündem yaratması ve Türk-Yunan ilişkileri çerçevesinde değerlendirmiştir. Vatandaşları da zarar gören diğer devletler Türk Dışışlerinin tebliğini olumlu karşılayıp protesto etmezken Fuat Köprülü'ye göre Yunan hükûmeti, 6-7 Eylül Olaylarını “Misli görülmemiş milletlerarası bir felaket, asla affedilmemesi gereken bir cinayet, Yunanlılara karşı bir suikast ve Türklerin barbarlığının ve milletlerarası camiada tuttuğu mevkie layık olmadığının bir delili” şeklinde gösterme gayreti içine girmişti. Hükûmet bu konuda muhalefetle aynı noktaya gelmiş ve dostluğun sürdürülmesi gerekli görülmekle birlikte⁸² Yunanistan'ın asıl amacının 6-7 Eylül Olaylarını Türkiye üzerinden ebedi bir manevi ipotek hâline getirmek ve bu sayede Kıbrıs başta olmak üzere Türkiye ile ihtilaflı tüm meselelerinde avantaj elde etmek olduğu görüşü hâkim olmuştur.⁸³

Türk hükûmetine göre bir taraftan suni gündem yaratıp olayları büyütmeyle diğer taraftan da Türkiye'de iyi şartlarda yaşayan Rum asıllı Türk vatandaşları manevi olarak zor durumda bırakan⁸⁴ Yunan hükûmeti, zamanla gerçeği görmeye başlamıştı fakat kendi kamuoyunu memnun etme adına tutumundaki ısrarını sürdürüyordu. Dışışleri Bakanı Köprülü, Yunan Başbakanı ve Dışışleri Bakanı ile yaptıkları özel görüşmelerde resmî şart olarak ileri sürülen hususların aslında temenniden ibaret olduğunu söylediklerini, Selanik meselesinde hata yapıldığını itiraf ettiklerini ve bunun düzeltilmesi için de çalışacakları vaadini verdiklerini “mahrem bilgi” olarak DP Grubuyla paylaşmıştı. Yunan hükûmetini zor durumda bırakmamak için bu özel görüşmelerin açıklanmadığını ve Türkiye'nin asıl amacının propaganda değil işlerin düzelmesini sağlamak olduğunu söylemişti.⁸⁵

Hükûmet çevrelerinde dikkatli bir üslup kullanılmakla birlikte Yunanistan'ın niyetinin değişmediği düşüncesi hâkim olurken DP Rize Milletvekili Kemal Balta, Doğu Trakya, Edirne ve civarının Yunanistan'a verilmesine dair Yunan basınındaki haberleri hatırlatıp Bozcaada ile İmroz'u Yunanlılara ait gösteren *Beyaz Kitap* çıkartıldığını belirttikten sonra 6-7 Eylül Olaylarını hazırlayanın Papaz Makarios'la Türk milletini tahrik eden Yunan basını olduğunu iddia etmişti.⁸⁶ Yapılan değerlendirmelerden biri Ayasofya'yı kiliseye çevirme ve Kıbrıs'ı kendisine bağlama isteği başta olmak üzere Yunan hükûmetinin gösterdiği tutumla Türk hükûmetinin korunması için özen gösterdiği dostluğu, bulduğu her fırsatta gölgelendirdiği idi.⁸⁷ Diğer Türkiye'nin laik ilkelerle yönetimine karşı siyasi olaylarda papazların rolüne vurgu yapılarak Yunanistan'ın birbirlerinin iç işlerine müdahale edilmeyeceği taahhüdü bulunan Balkan Paketi'ni ve konsoloslara birtakım muafiyetler atfeden devletler hukukunu tanımayan dinî bir devlet olduğu ve gelinen durumun Yunanistan'a hâkim olan solcuların İstanbul'u ve Kıbrıs'ı almak istemelerinden kaynaklandığı idi.⁸⁸

Süreç ilerledikçe Türkiye'de Selanik'te patlayan bombanın Türkler tarafından hazırlandığı suçlamasını yapan Yunanistan'ın asıl amacının 6-7 Eylül Olaylarını kullanarak Türkiye'yi Kıbrıs meselesinde etkisizleştirmek olduğu inancı pekişmiştir. DP'nin etkili isimlerinden Denizli Milletvekili Baha Akşit Yunanistan'ın amacının Türkiye'yi antipatik göstererek Kıbrıs'ı kendisine ilhak etmek olduğunu söylerken, Fuat Köprülü Kıbrıs'ta Yunanistan'ın yaptığı faaliyetlerle ilgili verdiği bilgilerle Akşit'i desteklemiştir.⁸⁹ Ayrıca yaklaşan seçimlerde bu meselenin bir koz olarak kullanılmak istenilmesi ihtimaline de değinilerek Yunanistan'ın içinde çıkar barındıran saldırgan tutumu karşısında Türkiye'nin hamlesi, olaylardaki zararları karşılamak

⁸²TBMM Zabıt Ceridesi, 3/2, (20 Ocak 1956), 207.

⁸³DP Meclis Grup Zaptı, (24 Ocak 1956), 54.

⁸⁴TBMM Zabıt Ceridesi, 10/2, (13 Şubat 1956), 163.

⁸⁵DP Meclis Grup Zaptı, (24 Ocak 1956), 57-58.

⁸⁶TBMM Zabıt Ceridesi, 10/2, (13 Şubat 1956), 170.

⁸⁷DP Meclis Grup Zaptı, (24 Ocak 1956), 74.

⁸⁸DP Meclis Grup Zaptı, (24 Ocak 1956), 81-86.

⁸⁹Bunlar arasında gizlice sivil kıyafetlerle subaylarını gönderip halkı silahlandırmak, bombalar patlatmak, tehdit mektupları göndermek, cinayet işlemek gibi faaliyetlerden söz edilmiştir. TBMM Zabıt Ceridesi, 12/76, (13 Haziran 1956), 299-300.

noktasında gösterdiği iyi niyet ve sorumluluk duygusuyla Yunan propagandasının önemli bir silahını elinden almaya çalışmak olarak belirlenmiştir.⁹⁰

DP'nin İzmir Milletvekili Behzat Bilgin'in eğer ortada üstlenilmesi gereken bir sorumluluk varsa önceliğin Türkiye hakkında düşmanca hareketlerini devam ettiren Yunanistan'a, ondan sonra komünistlere ve nihayetinde Atina ile Türkiye arasında bir sorun olduğunda Türkiye'nin vatandaşı olmalarına rağmen gözlerini ve kalplerini Ankara'ya değil de Atina'ya çeviren Rumlara ait olduğunu söylemesi, sadece hükûmet partisinin değil Türk kamuoyunun da gözünden sürecin en açık değerlendirmelerinden biri olarak görülebilir. Burada "Türk vatandaşları olarak bizden her şeyi isteyebilirler, fakat Elen olarak hiçbir şey isteyemezler. Ancak mesuliyetlerinin hesabını verirler, mesuliyet içine düşerler..." denilen Türkiye'deki Rum vatandaşların, "Türk mü yoksa Elen mi?" olduklarına dair bir tercih yapmaları gerekliliğine dikkat çekilmesi de önemli bir ayrıntıdır. DP Grubunda 6-7 Eylül Olaylarının baş sorumlusunun Kıbrıs meselesinde Yunanistan Devlet Başkanı'nı her türlü eylemde savunup cesaretlendiren İngiltere, ardından Yunanistan olduğunu söyleyen ve 6-7 Olaylarını bahane edip Türkiye'ye atılmak istenen ithamlara karşı Bulgaristan ve Yunanistan'daki Türklerin haklarının istenmesini önerenler olmuştur.⁹¹

Çağrılarına ve ılımlı tavrına karşılık bulamayan Türkiye, 6-7 Eylül Olaylarından sonra dış politikasında Kıbrıs konusunda daha atak davranmayı tercih etmiş ve bunun sonucunu da almıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 15 Aralık 1957'de yapılan görüşmelerde Yunan tezinin reddedilmesi, Türk basınında Türk hükûmetinin bir başarısı olarak görülmüştür.⁹² Kıbrıs meselesinin çözümsüzlüğüyle Türk-Yunan ilişkilerinde gerginlik devam ederken Türkiye, bu sefer Yunanistan'a karşı tavizsiz bir tutum izleyip önlemler almıştır. Bunlardan ilki Yunan tezini destekleyen yayınların yurda sokulmasının engellenmesidir. Örneğin 23 Kasım 1956 tarihli Kararname'yle Kıbrıs konusunda Türk ve İngiliz tutumunun hilafında Yunan tezini destekleyen her türlü yayının⁹³ 17 Ocak 1957 tarihli Kararname'yle Yunanistan'dan Heybeliada Rum Rahipler Okuluna gönderilen bazı kitapların ve 12 Nisan 1957 tarihli Kararname'yle de *Loji Tis Turkokratias-Türk Hükûmranlığı Devrine Ait Bahisler* adlı kitapla,⁹⁴ Türkiye'ye sokulması ve dağıtılması yasaklanmıştır.⁹⁵ Diğer Yunanistan'la Türkiye arasında yapılmış bazı antlaşma ve protokollerin iptalidir ki bu çerçevede 21 Temmuz 1949 tarihli "Gayri ticari alacakların tasfiyesine müteallik protokolün" feshi için 13 Mart 1957 tarihinde,⁹⁶ 14 Haziran 1958 tarihli Kararname'yle de 12 Ağustos 1955 tarihli Türkiye-Yunanistan Gümrük Tavizleri Protokolü'nün iptaline⁹⁷ ilişkin Dışişleri Bakanlığına yetki verilmesi kararları verilmiştir.

Başbakan, 14 Mayıs 1957 tarihli toplantıda gizli kalmasını isteyerek ABD ve İngiltere ile görüşmeleri hakkında DP Grubunu bilgilendirmiştir. BM toplantısında Kıbrıs meselesinin barış yoluyla çözümü tavsiye edilince NATO Genel Sekreteri, Türkiye-Yunanistan ve İngiltere'ye müracaat etmiş ve İngiltere ile Türkiye tarafından kabul gören teklife Yunanistan olumlu bakmamıştır. ABD Yunanistan'ın ikna edilmesi için girişimde bulunmuş, İngiltere Makarios'u tahliye etmiş ve bu durum Türkiye'de tepkiyle karşılanmıştır. Adnan Menderes'in verdiği bilgiye göre hükûmetten beklenen tepkinin gecikmesi, İngiltere ile münasebetlerden kaynaklanmıştır. Kıbrıs konusuna müdahale taraftarı olmayan ABD ise 25 Mart 1957'de Türkiye'ye bir muhtıra

⁹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, 10/44, (25 Şubat 1956), 751-754.

⁹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, 10/47, (28 Şubat 1956), 1070-1074.

⁹² Zafer, (17 Aralık 1957); Milliyet, (16 Aralık 1957); Havadis, (16 Aralık 1957); Son Posta, (16 Aralık 1957); Hürriyet, (16 Aralık 1957).

⁹³ BCA, 30.18.1.2/144.94.19.

⁹⁴ BCA, 30.18.1.2/146.19.8.

⁹⁵ BCA, 30.18.1.2/145.107.2.

⁹⁶ BCA, 30.18.1.2/145.115.8.

⁹⁷ BCA, 30.18.1.2/149.32.6.

vermiş, Türkiye de 4 Nisan'da buna cevap vermiştir.⁹⁸ Menderes'in ve DP'lilerin sözlerinden, ABD'yle süreç nasıl ilerlese ilerlesin Türkiye'nin Ada'nın taksimi kararlılığını sürdürdüğü, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını kabul etmeyeceği anlaşılmaktaydı. Tarihte yaşattıkları tekrar hatırlatılan Yunanistan, sınırsız kaprisleri olan "şımarık çocuk" olarak nitelendirilmiş ve Kıbrıs'tan sonra İstanbul'a sıra gelirse ne yapılacağı sorulmuştur.

Geri adım atmayan Yunanistan ise bu meseleyi diğer dış politika konularına karıştırarak Türkiye'de yapılacak NATO manevralarına katılmak için olaylarda zarar görenlere tazminat ödenmesi şartını ileri sürmüş ve Balkan Pakti'nin yapacağı toplantı ve çalışmalarına katılmaktan kaçınmıştır.⁹⁹ Bu tutumu kontrol kaybı olarak değerlendiren ve olayların içyüzünü ortaya çıkarma noktasında gereken adımların atıldığını savunan Türk hükûmeti; Yunanistan'ın hamlelerine karşı izlenecek yolu uluslararası antlaşma ve ahitlere sadık kalmak, 6-7 Olaylarını göz önünde tutmak, kendi durumunu saptayıp bilgi verip uyarmak olarak belirlemiştir.¹⁰⁰ Bundan sonra Türkiye'nin yolu, komşusunun amacının farkında olarak her ortamda ayrı din-kültür-dile sahip iki toplumun olduğu Kıbrıs'taki durumu açıklayıp, taksimin haklılığını tüm dünyaya anlatmaya çalışmak olmuştur.

Yunanistan'la ilişkilerin olumsuz etkilediği gelişmelerin başında Yunanistan'ın tutumu nedeniyle işlemez hâle geldiği belirtilen Balkan Pakti vardı.¹⁰¹ Türkiye politikasını, Balkan Pakti ile Kıbrıs meselesinin birbirinden bağımsız takip edilmesi gereken farklı konular olduğu noktasında şekillendirirken Yunanistan tarafından yapılan açıklamalarda ise Kıbrıs sorunu çözülmedikçe Balkan Pakti'nin ölü noktada tutulacağı ve feshedileceği ihtimali dile getirilmişti. İngiltere ve ABD tarafından da gelişmeler yakından takip edilerek 6-7 Eylül Olaylarından itibaren iki ülke arasında yükselen tansiyonun Türkiye'nin rahatsızlığını açıkça belirttiği Yunanistan'ın Balkan Pakti ve NATO ile ilgili tutumunun da etkisiyle tehlikeli bir boyuta geldiğine dikkat çekilmişti.¹⁰² Nafia Bakanı ve Dışişleri Bakan Vekili Ethem Menderes, Yunan Başvekili Karamanlis'in Yunan Milli Meclisinde Türkiye'nin Kıbrıs meselesindeki tutumu nedeniyle bu paktın ölü olduğunu ve tekrar diriltmekten ziyade feshedilmesi görüşünü dile getirdiğini söyleyerek, Yunanistan'ın 6-7 Eylül Olaylarında olduğu gibi Balkan Pakti'nin sürdürülmesinde de Kıbrıs'ı koz olarak kullanmasından duyulan rahatsızlığı belirtmişti.¹⁰³ Hükûmet NATO'nun kendisinden yana olduğunu savunurken muhalefete göre ise gerginliğe rağmen hâlâ "müttefik" olarak nitelendirilen Yunanistan'ın hatası ve Kıbrıs nedeniyle Balkan Pakti işlevsizleştirilmiş, İslâm ve Arap dünyasının Türkiye'nin Kıbrıs davasının karşısında yer alması ve hatta büyük ümit bağlanan İngiltere'nin tutumunun da destekleyici olmamasıyla Türkiye, bu meselede adeta yalnızlaştırmıştı.¹⁰⁴

Başbakan Adnan Menderes'in değiştiği ve Bütçe Encümenine sunulan 21 Ocak 1956 tarihli bir raporda belirtildiği üzere hükûmet, 6-7 Eylül Olayları ve bununla bağlantılı olarak Yunanistan'la ilişkilerin kötü gidişatının aleyhte bir durum oluştuğunun farkındaydı.¹⁰⁵ Ortak tehditlere karşı Yunanistan'la kurulan dostluğu karşılıklı menfaatlere dayandıran Başbakan Adnan Menderes, temelde Yunanistan'a güven duymasa da

⁹⁸Bu yazışmalar 23 Nisan'da ABD'den gelen cevap ve üç gün sonra da Türkiye'den gönderilen muhtırayla devam etmiştir. *DP Meclis Grup Zaptı*, (14 Mayıs 1957), 9-16.

⁹⁹Yunan Başbakanı 17 Aralık 1955 tarihinde Atina Radyosunda yaptığı konuşmada Konsey toplantısına katılmak için; Türkiye'deki Rumların geleceğiyle ilgili teminat verilmesi, 6-7 Eylül Olaylarında suçlu olanların cezalandırılması, zararların tamamen ve süratle tazmin edilmesi ve balık avlama işiyle ilgili de daha önce tespit edilmiş esaslar dairesinde bir anlaşma yapılması şartlarını sürmüştür. *TBMM Zabıt Ceridesi*, 10/2, (13 Şubat 1956), 167.

¹⁰⁰*DP Meclis Grup Zaptı*, (24 Ocak 1956), 55-56; *TBMM Zabıt Ceridesi*, 10/2, (13 Şubat 1956), 167.

¹⁰¹*TBMM Zabıt Ceridesi* 17/46, (25 Şubat 1957), 808.

¹⁰²NSC, 5510/1, "Progress Report on United States Policy Toward Turkey", *Operation Coordination Board*, (Washington: May 25, 1956), 1-3; NSC, 5510/1, (April 4, 1956)

¹⁰³*TBMM Zabıt Ceridesi*, 15/22, (28 Aralık 1956), 331-332.

¹⁰⁴*TBMM Zabıt Ceridesi*, 2/46, (25 Şubat 1958), 620.

¹⁰⁵*DP Meclis Grup Zaptı*, (9 Kasım 1957), B-16; *TBMM Zabıt Ceridesi*, 10/9, (20 Şubat 1956), 178.

Atatürk'le Venizelos arasında başlayan dostluğu kendisine rehber ederek millî menfaatlerden ödün vermeden iki ülke arasında uzlaşma sağlanması gerektiğine dair inancını korumuştur.¹⁰⁶

Türkiye, her şeye rağmen stratejisini bu paktın yaşatılması için çaba gösterilmesi yönünde belirlemiştir. Komünizmin Kıbrıs meselesinden daha tehlikeli olduğu düşüncesiyle NATO'nun güçlendirilmesi için Yunanistan'la dostluğun sürdürülmesi ve yapılmış olan seçimlerin ardından kurulacak hükûmetle yeniden iyi ilişkilerin tesis edilmesi gerekli görülmüştür. Bunun için hükûmet Kıbrıs meselesi nedeniyle bozulmuş olan Türk-Yunan ilişkilerinin kısa sürede onarılmasından yana olurken muhalefet de Yunanistan'la ilişkilerin gittikçe bozulmasından endişe duymuştur. CHP Kars Milletvekili Turgut Göle, 25 Şubat 1956'da Mecliste yaptığı konuşmada, Yunanistan'la ilişkilerin iyiye gitmediğini, Kıbrıs meselesinin ikili ilişkilerde ciddi gerginlik konusu olmaya devam ettiğini söyleyerek bu durumun nasıl düzeleceğine dair hükûmetten bildirim alınamadığından şikâyet etmişti.¹⁰⁷

3 Aralık 1957 tarihli Grup konuşmasında yeni hükûmetinin dış politikadaki hedeflerini açıklarken Kıbrıs'ın bir millî dava hâline geldiğini vurgulamakla birlikte "Türk-Yunan dostluğunu korumak ve bu ihtilafı ortadan kaldırmak için azami hüsnü niyet göstermiş ve Kıbrıs'ın taksimine razı olmak suretiyle yapabileceğimiz fedakârlığın hududuna varmış bulunuyoruz" diyerek bir taraftan Kıbrıs'ın taksimini kabul etmekle son fedakârlığı yaptıklarına diğer taraftan da Yunanistan'la iyi ilişkilere ne kadar önem verdiklerine vurgu yapmıştır.¹⁰⁸ Hükûmetten yapılan açıklamalar; Kıbrıs meselesinin 1954'ten itibaren üç ülke arasında (İngiltere-Yunanistan-Türkiye) ihtilaf mevzuu olduğu, Türkiye'nin sükûnetle hareket ettiği ve Yunanistan'la dostluğun bozulmaması adına fedakârlık gösterilerek Ada'nın taksimine razı olunduğuydu. Yani uzlaşma-compromis imkânlarını arayan taraf olan Türkiye, verebileceği tavizlerin son sınırına gelmiş bulunuyordu.¹⁰⁹ Fakat daha sonra "son fedakârlık" denilen taksimden de vazgeçilip Kıbrıs'ın müstakil bir cumhuriyet hâline getirilmesini kabul eden antlaşmaları Zürih ve Londra'da imzalayacaktı.¹¹⁰

1958 yılının ortalarına gelindiğinde Yunanistan'la Türkiye arasında Kıbrıs meselesinde çözümsüzlük sürüyor, gerginlik ve yapılan Kıbrıs mitingleriyle de hassasiyet gittikçe artıyordu. 26 Haziran günü Avam Kamarasında bu meselenin çözümü için Kıbrıs konusuyla ilgili teklifi görüşüldükten sonra¹¹¹ İngiltere taraflara çağrı yapmış bu sefer Yunanistan, Kıbrıs konusunda üçlü konferansa olumlu bakmıştı.¹¹² Bu süreçte Kıbrıs'ta asayiş sorunları devam etmiş bir Türk'ün öldürüldüğü birinin de yaralandığına ve Yunanistan'ın bu meseleyi tekrar BM'ye getirmek istediğine dair haberler Türk basınına yansımıştı. Kıbrıs'taki tedhiş hareketlerinin durmaması için çaba gösterdiği ileri sürülen Yunanistan'ın, bu hareket tarzıyla komünist blokun ve Yunanistan'daki komünistlerin desteğini almayı amaçladığına dair değerlendirmeler yapılmıştı.¹¹³

Paris, Zürih ve Londra görüşmelerinde Türkiye politikasını, ENOSİS'i önlemek üzerine kurmuş ve bunda da başarılı olmuştu. Londra Antlaşması'yla taksimle birlikte ENOSİS de reddedilmiş ve kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile yapacağı garanti antlaşmasıyla bu durum karşılıklı taahhütlere bağlanmıştı.¹¹⁴ Kıbrıs meselesini çözüme ulaştıran süreçte Türkiye-Yunanistan arasında Zürih'te daha sonra Londra'da Türkiye-Yunanistan-İngiltere hükûmetleriyle Ada'daki Türk ve Rum cemaatlerinin

¹⁰⁶DP Meclis Grup Zaptı, (24 Ocak 1956), 102-103.

¹⁰⁷TBMM Zabıt Ceridesi, 10/44, (25 Şubat 1956), 719.

¹⁰⁸DP Meclis Grup Zaptı, (3 Aralık 1957), 21.

¹⁰⁹TBMM Zabıt Ceridesi, 2/46, (25 Şubat 1958), 615.

¹¹⁰Akis, (28 Şubat 1959), 11.

¹¹¹Zafer, (27 Haziran 1958).

¹¹²Zafer, (12 Temmuz 1958).

¹¹³Zafer, (4-5 Ağustos 1958).

¹¹⁴Akis, (28 Şubat 1959), 8.

temsilcileri arasında yapılan müzakerelerde varılan uzlaşma neticesinde Kıbrıs'ın başka bir devlete ilhak edilmemesi, Kıbrıs'taki Türk cemaatinin ekalliyet statüsüne tâbi hâle getirilmemesi, Ada'nın müdafaasının temininde Türkiye'nin iştiraki ve İngiliz üslerinin idamesi kararları alınmıştır. Üç devlet arasında yapılan antlaşmalar neticesinde üzerinde mutabakat sağlanan metinler 2 Mart 1959'da TBMM'nin onayına sunulmuştur.¹¹⁵ Her ne kadar muhalefet Kıbrıs konusunda taksim politikasından vazgeçilerek geri adım atıldığını düşünse de dünya genelinde olumlu karşılanan bu gelişmeyi “zafer” olarak niteleyen hükûmete göre Türkiye'nin Kıbrıs meselesiyle ilgili amacı gerçekleştiği gibi iki devlet arasında elzem olan dostluk, iş birliği ve mevcut ittifakların gerekliliği yeniden daha güçlü bir şekilde kurulmuş ve “en halledilemez gibi” görünen uluslararası bir ihtilafın karşılıklı iyi niyet ve barış yoluyla çözülebileceği, Türkiye ve Yunanistan tarafından tüm dünyaya bir kez daha gösterilmişti.¹¹⁶ İlişkilerin uzun bir aradan sonra normalleşmesiyle birlikte Türkiye ile Yunanistan arasında yeniden üst düzey karşılıklı ziyaretler yapılmış¹¹⁷ ve iki ülkenin Avrupa Ekonomik Topluluğuna Ocak 1960'da birlikte müracaatıyla bu olumlu hava devam etmiştir.¹¹⁸

Sonuç

Önce Kıbrıs meselesi ve ardından bununla bağlantılı olarak meydana gelen 6-7 Eylül Olaylarıyla, Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde kırılma yaşanmıştır. Yunanistan'ın 6-7 Eylül Olayları öncesinden başlayarak devam ettirdiği ve “kışkırtıcı” ve “saldırgan” olarak nitelendirdiği uzlaşmaz tutumunun altında Kıbrıs'ı ilhak amacının yattığı düşüncesinde olan Türkiye, Yunanistan'ın etkin ve güçlü propagandalarına karşı strateji belirleme noktasında başlangıçta başarılı olunduğu söylenemese de bedeli ne olursa olsun ENOSİS faaliyetleri karşısında Kıbrıs'taki Türkleri yalnız bırakmadığı gibi başta Türkiye'deki Rumlar olmak üzere 6-7 Eylül Olayları nedeniyle zarar görenlerin sorumluluğunu üstlenen bir tavır göstermiştir. Yunanistan'da bomba hadisesiyle başlatılan soruşturmada Türkiye suçlanırken Türk hükûmet yetkilileri sistemli bir hareket olduğunu belirttikleri olayda gerek döneminde gerekse sonrasında Yunanistan'ın rolü ve sorumluluğuna işaret etmişlerdir.

Genel olarak muhalefeti, iktidarı ve kamuoyuyla Kıbrıs konusunda süreçte Yunanistan'a bakış üç ülke (İngiltere-Türkiye-Yunanistan) arasında bir dava olmasına rağmen bir müstemleke meselesi olarak gösterdiği Kıbrıs'ı kendisine ilhak etmek amacıyla EOKA gibi bir terör örgütünü Ada'da besleyip desteklediği, bu amacı uğruna 6-7 Eylül Olaylarını bahane edip kullandığı ve hemen her konuda Türk milletine karşı dostane olmayan hareketlerine devam ettiği şeklinde olmuştur.

EOKA'nın silahlı eylemlerini desteklemek hatta yol göstermekle itham edilen Yunanistan'ın “self-determinasyon” maskesi altına gizlediği ENOSİS davasını, sevimli gösterecek propagandalarla dünya kamuoyunu etkilediğinden hareketle yeni yollar aranmıştır. İktidar-muhalefet ilişkileri gittikçe sertleşse de Yunanistan'dan nota şeklinde yapılan dayatmalara karşı ortak refleks geliştirilebilmiş, hükûmet daha aktif olması konusunda cesaretlendirilmiştir. DP Grubu, muhalefet ve Türk kamuoyu, dünya düzeni bozulmaması adına “şımarık çocuk” olarak tanımlanan Yunanistan'ın İstanbul'u elde etme dâhil tüm isteklerine boyun eğilmemesi gerektiği görüşü doğrultusunda hükûmete Kıbrıs konusunda tavizsiz politika izlemesi için tam yetki vermiştir. 1955-57 arasında daha temkinli hareket eden fakat bu tutumdan sonuç alınmadığını gören

¹¹⁵Bu metinler şunlardır: Kıbrıs Devlet Anayasası'nın esasları, üç devletin garantörlük antlaşması, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Türkiye ve Yunanistan'la yaptığı ittifak antlaşması, İngiltere'nin Ada'daki üslerinin ve menfaatlerinin korunmasına dair beyanati, Türkiye ve Yunanistan'ın Ada'daki İngiliz üsleri üzerinde İngiltere'nin hâkimiyetini kabul ettiklerine dair, garanti antlaşmasıyla ilgili madde, Türk ve Yunan dışişleri bakanlarının beyanlatları, Rum ve Türk tarafı temsilcilerinin antlaşmaları onayladıklarına dair beyanlatları, Londra Konferansının kararlarının uygulanması için tedbir alınması. *TBMM Zabıt Ceridesi*, 8/49, (2 Mart 1959), 9-10.

¹¹⁶*TBMM Zabıt Ceridesi*, 8/49, (2 Mart 1959),10.

¹¹⁷Başbakan Adnan Menderes Ocak 1959'da Atina'ya giderek Kıbrıs meselesiyle ilgili görüşmeler yapmıştır. *TDA*, 44306.210426.48/541.

¹¹⁸Yunanistan'ın, Türkiye ve Yunanistan'ın Ortak Pazar'a “ortak üye” sıfatıyla müracaat konusunun görüşülmesi için daveti üzerine Türk hükûmetini temsilen bir heyet Atina'ya gitmiştir. *BCA*, 30.18.12/154.73.16.

hükûmet, kamuoyundan da aldığı destekle bilhassa 1957'den sonra çekingenliği bir tarafa bırakıp Kıbrıs meselesinde daha aktif bir politika izlemiştir.

Bununla birlikte Kıbrıs meselesi dışında NATO, Balkan Paktı gibi ittifaklar dolayısıyla iki ülkenin menfaatleri ve düşmanlarının birçok noktada ortak olduğu ve Türkiye ve Yunanistan'ın aralarındaki sorunları çözüp ilişkilerinin yeniden normalleşmesinin komünizme karşı mücadelede hayati önem taşıdığı düşüncesiyle ilişkilerin normalleşmesi istendiği için hükûmet cephesinden yapılan açıklamalarda, Yunanistan'la ilgili tepkilerde ölçülü olunması ve bu noktada da söylemlere dikkat edilmesi önerilmiştir.

Sovyetler Birliği, süreçte açıkça Akel Partisi aracılığıyla Rum kesimine destek verirken, olayları yakından takip eden ABD ise NATO üyesi iki ülkenin çatışmasının geldiği noktadan ve Kıbrıs meselesi nedeniyle yeniden iki toplum arasında nefret ve kin tohumlarının ekilmesiyle ittifaklar sisteminin zarar görmesinden endişe duymuştur. Kıbrıs sorunu, ABD'nin de desteğiyle 11 Şubat 1959'da Zürih ve 19 Şubat'ta da Londra antlaşmalarıyla çözülmüş ve ilişkilerin yeniden normalleşmesi de ancak bu antlaşmaların ardından iki ülkenin Ocak 1960'ta Ortak Pazar'a üyelik için müracaatıyla olmuştur. Fakat bu normalleşme, 6-7 Eylül Olaylarından sonra 1954 öncesindeki samimi dostluk hislerinden arındırılmış sadece komşu ve ortak menfaatleri olan iki devletin ilişkilerini sürdürme azmine dönüşmüştür.

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri	Zehra Aslan
Author Details	¹ Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Rize, Türkiye 0000-0002-3469-7569 zehra_aslan2009@hotmail.com

Kaynakça | References

Arşiv

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (30.1.0.0)

Yassıada Mahkemesi kararları (10.9.0.0)

Kararlar Daire Başkanlığı (30.18.1.2)

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA)

Milli Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi (ATASE) The National Archives "Gale Reference aracılığıyla erişim" Foreign Office (FO)

FO, "Secret: Further Correspondence Respecting Turkey", 424/295, Part: 9, January to December 1955.

The National Archives and Records Administration (NARA)

NSC, "Progress Report on United States Policy Toward Turkey", Operation Coordination Board, 5510/1, (Washington: May 25, 1956).

NSC, 5510/1, "Progress Report", National Security Council, (Washington: April 4, 1956)

Özel Arşiv

Üçüncü Zırhlı Tugay, Bugüne Kadar Kışlada Bulunmuş Müessese ve Birliklere Dair Rapor, V.

TBMM Arşivi

6-7 Eylül Hadiseleri Dava Tutanakları, Esas No: 960/3.

DP Meclis Grup Zaptı, 24 Ocak 1956.

DP Meclis Grup Zaptı, 10 Aralık 1956.

DP Meclis Grup Zaptı, 9 Kasım 1957.

DP Meclis Grup Zaptı, 3 Aralık 1957.

DP Meclis Grup Zaptı, 9 Ağustos 1958.

DP Meclis Grup Zaptı, 14 Mayıs 1957.

Lozan sulh muahedenamesinin kabulüne dair kanunlar, Madde: 20, s.8, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200343.pdf.

TBMM, 6/7 Eylül hâdiselerinden zarar görenlere yapılacak yardımların vergi muafiyeti ve bu zararlar dolayısıyla 5432 sayılı Kanunun 260 ve 299 ncu maddelerinin tatbiki hakkında Kanun, Kanun No: 6685, Kabul Tarihi, 28 Kasım 1956.

TBMM Zabıt Ceridesi, 1/1, 12 Eylül 1955.

TBMM Zabıt Ceridesi, 8/2, 1 Kasım 1955.

TBMM Zabıt Ceridesi, 8/2, 16 Aralık 1955.

TBMM Zabıt Ceridesi, 8/2, 21 Aralık 1955.

TBMM Zabıt Ceridesi, 9/2, 13 Ocak 1956.

TBMM Zabıt Ceridesi, 1/26, 20 Ocak 1956.

TBMM Zabıt Ceridesi, 10/2, 13 Şubat 1956.

TBMM Zabıt Ceridesi, 10/44, 25 Şubat 1956.

TBMM Zabıt Ceridesi, 10/ 47, 28 Şubat 1956.

TBMM Zabıt Ceridesi, 12/76, 13 Haziran 1956.

TBMM Zabıt Ceridesi, 15/22, 28 Aralık 1956.

TBMM Zabıt Ceridesi, 10/39, 20 Şubat 1956.

TBMM Zabıt Ceridesi, 2/46, 25 Şubat 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, 8/49, 2 Mart 1959.

Araştırma-İnceleme Eserleri

Akis, (28 Şubat 1959).

Akis, 5/71, (17 Eylül 1955).

Akşam, (25 Ağustos; 2-3 Eylül 1955).

Arı, Kemal. "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi", *Cumhuriyetin Göçlerle Dolu 100 Yılı 100 Başlıkta Göç Yazıları* kitabı içinde editör Gazanfer Kaya, 291-300. İzmir: Cem Yayınevi, 2023.

Arslan, Zehra, "Tek Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikasına Bakışı", *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, 11-13 Aralık 2014 Gazimağusa, 55-80. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2016.

Aslan, Zehra, "6-7 Eylül 1955 Olaylarının ardından... Sorular, iddialar, savunmalar (3)", *Independent Türkçe*, 7 Eylül 2020, <https://www.indyturk.com/node/239241/t%C3%BCrkiyeden-sesler/6-7-eyl%C3%BCL-1955-olaylar%C4%B1n%C4%B1n-ard%C4%B1ndan-sorular-iddialar-savunmalar-3>.

Aslan, Zehra. "Her şey bir haberle mi başladı? 6 Eylül 1955'e doğru (1)", *Independent Türkçe*, 5 Eylül 2020, <https://www.indyturk.com/node/237651/t%C3%BCrki%C3%9C87yeden-sesler/her-%C5%9Fey-bir-haberle-mi-ba%C5%9Fad%C4%B1-6-eyl%C3%BCL-1955%E2%80%99e-do%C4%9Fru-1>.

Aslan, Zehra. "Yaşananlar ve sonrasıyla 6-7 Eylül 1955 Olayları (2)", *Independent Türkçe*, 5 Eylül 2020, <https://www.indyturk.com/node/238611/t%C3%BCrkiyeden-sesler/ya%C5%9Fananlar-ve-sonras%C4%B1yla-6-7-eyl%C3%BCL-1955-olaylar%C4%B1-2>.

Balıkçıoğlu, Emrah. "Kıbrıs Müzakerelerinde "Taksim" Tartışmaları (1956-1959) ", *VAKANÜVİS*, 1/2, (2016): 30-61.

Bali, Rifat. *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Devletin Örnek Yurttaşları (1950-2003)*. İstanbul: Kitabevi, 2009.

Erdem, Nilüfer. "Megali İdea", *Atatürk Ansiklopedisi*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 6 Ocak 2023): erişim 2 Aralık 2024. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/megali-idea/>.

Havadis, (16 Aralık 1957)

Hürriyet, (16 Aralık 1957).

Milliyet, (16 Aralık 1957).

İstanbul Ekspres, (6 Eylül 1955).

Orakçı, Meryem. "Türk-Yunan İlişkilerinin Sinemadaki İz Düşümü: İlk Türk-Yunan Ortak Yapımı Filmler", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 19/37, (Bahar 2023): 591-630.

Özsüer, Esra. "İki Yüzüncü Yılında Türk-Yunan İlişkilerini Yeniden Düşünmek", *Tarih ve Uluslararası İlişkiler Perspektifinden Türk-Yunan İlişkileri (1821-2021)* içinde, editör Esra Özsüer, İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2022.

Sevinç, Derya. "Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama (1954-1960)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 60, (2017): 171-206.

Son Posta, (16 Aralık 1957)

Sonyel, Salahi R. "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", *Belleten*, 62/233, (1998): 107-120.

Tamçelik, Soyalp, "Kıbrıs Meselesi ve Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti (15 Ağustos 1960)", *Atatürk Ansiklopedisi*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 26 Ocak 2023): erişim 2 Aralık 2024. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kibris-meselesi-ve-bagimsiz-kibris-cumhuriyeti-15-agustos-1960/>.

Temel, Mehmet, "Mübadil Rumlarla Birlikte Muğla'dan Giden Değerler", *19. Yüzyıldan Günümüze Türkiye'ye Yapılan Göçler, Göçmenlik Ve Sosyal Uyum* içinde, editör Zehra Aslan, 62-72. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2022.

Ulus, (25 Ağustos; 8 Eylül 1955)

Uzun, Hakan, "1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5-2, (2004): 35-50.

Zafer, (17 Aralık 1957)

Zafer, (27 Haziran; 12 Temmuz; 4 Ağustos; 5 Ağustos 1958).

Zafer, (6-9 Eylül 1955).